

Mihin rahat katoavat?

Kvalitatiivinen tutkimus rahanpesun vastaisesta työstä suomalaisissa pankeissa

Iida Tuuli

Opinnäytetyö

Liiketalous

2018

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Liiketalous
Tunnistenumero:	18673
Tekijä:	Iida Tuuli
Työn nimi:	Mihin rahat katoavat? Kvalitatiivinen tutkimus rahanpesun vastaisesta työstä suomalaisissa pankeissa
Työn ohjaaja (Arcada):	Linda Puukko
Toimeksiantaja:	
<p>Tiivistelmä: Rahanpesulla tarkoitetaan laittomasti ansaittujen varojen alkuperän häivyttämistä rikoksen oikeudellisten seurauksien välttämiseksi. Rahanpesu on ollut 1980-luvulta lähtien priorisoitu aihe niin Suomessa kuin kansainvälisestikin, mikä on heijastunut muun muassa rahanpesun sääntelyyn. Esimerkiksi FATF:n 40 suositusta on tunnustettu kansainvälisiksi rahanpesun ja terrorismin vastaisiksi standardeiksi ja EU on hyväksynyt neljä rahanpesudirektiiviä. 3.7.2017 voimaan astunut laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä perustuu EU:n neljänteen rahanpesudirektiiviin ja ohjaa pääpiirteittäin pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden työtä rahanpesua vastaan Suomessa.</p> <p>Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia mitä rahanpesua on ja minkälaisia menetelmiä pankeilla on rahanpesun estämiseksi. Tutkimuksessa käsiteltiin sitä, miten lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset vaikuttavat pankkien työhön, miten pankit käsittelevät rahanpesun riskejä sekä miten lainsäädäntöä voidaan parantaa rahanpesun estämiseksi. Tutkimuksen empiirinen materiaali kerättiin haastatteluiden kautta, ja tutkimuksessa haastateltiin viittä eri juristia Handelsbankenista, Osuuspankista, Skandinaviska Enskilda Bankenista, Finanssiala ry:stä ja valtiovarainministeriöstä. Tutkimuksen toissijainen aineisto koostuu muun muassa viranomaisten julkaisuista ja muista julkaisuista, jotka liittyvät suoraan aiheeseen. Tutkimuksessa käytettiin myös paljon lakitekstejä, sillä rahanpesun vastainen työ perustuu pitkälti lain antamiin velvoitteisiin.</p> <p>Tutkimus osoitti, että riskiperusteinen lähestymistapa helpottaa resurssien kohdentamista ja lisää joustavuutta, mutta riskiperusteinen lähestymistapa ei estä kaikkia riskejä. Tutkimus osoitti, että riskiarvio koettiin tärkeäksi rahanpesun riskien tunnistamiseksi. Tutkimuksen haastatteluista kävi myös ilmi, että asiakkaan tunteminen on tärkeää, sillä muutokset asiakkaan käyttäytymisessä voivat indikoida rahanpesua. Toisaalta palveluiden normaalia käyttöä on hankala määritellä. Pankkien rahanpesuilmoitusten määrät ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosina, mutta tutkimuksen haastateltavat kokivat ilmoitusten laadun olevan määrää tärkeämpi. Tutkimus osoitti myös, että jokainen rahanpesuilmoitus on pankkisalaisuuden ja yksityisyyden loukkaus, minkä takia turhia ilmoituksia ei tule tehdä. Niin kansallista kuin ylikansallista rahanpesun lainsäädäntöä on 1980 -luvulta lähtien muutettu useaan kertaan ja tutkimus osoitti, että lainsäädäntö on ilmoitusvelvollisten näkökulmasta tulkinnanvarainen ja, että selkeämmille soveltamisohjeille on tarvetta. Toisaalta tutkimuksesta tuli myös ilmi, että lainsäädäntöä on muutettu viime vuosina nopealla aikataululla ilman kunnollisia perusteluita ja ilman edellisestä lainsäädännöstä saatua näyttöä.</p>	
Avainsanat:	rahanpesu, rahanpesun estäminen, pankki, riski, riskiperusteinen lähestymistapa, lainsäädäntö
Sivumäärä:	73
Kieli:	suomi
Hyväksymispäivämäärä:	17.5.2018

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Företagsekonomi
Identifikationsnummer:	18673
Författare:	Iida Tuuli
Arbetets namn:	Vart tar pengarna vägen? En kvalitativ studie om arbetet mot penningtvätt i finska banker
Handledare (Arcada):	Linda Puukko
Uppdragsgivare:	
<p>Sammandrag:</p> <p>Med penningtvätt avses verksamhet i syfte att dölja pengarnas olagliga ursprung för att undandra de rättsliga följderna av brottet. Från 1980-talet har penningtvätt varit en prioriterad fråga både i Finland och internationellt, vilket bland annat har återspeglats i regleringen av penningtvätt. Till exempel, FATF:s 40 rekommendationer har erkänts som internationella standarder mot penningtvätt och finansiering av terrorism och EU har antagit fyra penningtvättsdirektiv. Lagen om förhindrande av penningtvätt och finansiering av terrorism, som trädde i kraft 3.7.2017, grundar sig på EU:s fjärde penningtvättsdirektiv och styr i princip hur bankerna och alla andra finansiella institut arbetar mot penningtvätt i Finland.</p> <p>Målet med denna studie var att undersöka vad penningtvätt är och hurdana metoder bankerna har för att förebygga penningtvätt i Finland. Studien undersökte hur lagstiftningen och internationella överenskommelser påverkar bankernas arbete, hur bankerna hanterar penningtvättsrisker och hur man kan förbättra lagstiftningen vid bekämpning av penningtvätt. Studiens empiriska material samlades in genom intervjuer, och fem jurister intervjuades från Handelsbanken, Osuuspankki, Skandinaviska Enskilda Banken, Finansiåla och Finansministeriet. Studiens sekundärdata består bland annat av myndigheternas publikationer och andra publikationer som är direkt kopplade till ämnet. Lagtexter användes också som en del av materialet i denna studie eftersom arbetet mot penningtvätt har sin grund i skyldigheter som är givna av lagen.</p> <p>Studien visade att ett riskbaserat förhållningssätt underlättar resursallokering och ökar flexibiliteten samt att ett riskbaserat förhållningssätt inte förhindrar alla risker. Studien visade att riskbedömningar är viktiga för identifiering av penningtvättsrisker. Denna studie visade också att kundkännedom är viktig vid bekämpning av penningtvätt eftersom förändringar i kundens beteende kan indikera penningtvätt. Å andra sidan kan det vara svårt att definiera normal användning av tjänster. Bankernas penningtvättsanmälningar har kraftigt ökat under de senaste åren. Intervjupersonerna upplevde dock att kvaliteten på anmälningar är viktigare än mängden. Studien visade att varje penningtvättsanmälning är ett brott mot banksekretess och integritet och därför bör man inte göra onödiga anmälningar. Lagstiftningen har förändrats många gånger under de senaste 30 åren och studien visade att det finns ett behov för tydligare riktlinjer ur rapporterings-skyldigas perspektiv. Å andra sidan, lagstiftningen har förändrats under de senaste åren med en snabb tidsplan utan ordentlig motivering och utan bevis från den tidigare lagstiftningen.</p>	
Nyckelord:	penningtvätt, bekämpning av penningtvätt, bank, risk, riskbaserat förhållningssätt, lagstiftning
Sidantal:	73
Språk:	finska
Datum för godkännande:	17.5.2018

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Business administration
Identification number:	18673
Author:	Iida Tuuli
Title:	Where does the money go? A qualitative research on the work against money laundering in Finnish banks
Supervisor (Arcada):	Linda Puukko
Commissioned by:	
<p>Abstract:</p> <p>Money laundering means the concealment of the origins of illegally obtained funds in order to avoid the legal consequences of the crime. Since the 1980's, money laundering has been a priority issue both in Finland and internationally, which has been reflected, among other things, the regulation of money laundering. For example, FATF's 40 recommendations have been endorsed as international standards against money laundering and terrorism financing and the EU has enacted four Money Laundering Directives. The Act on Detecting and Preventing Money Laundering and Terrorism Financing, enacted on 3 July 2017, is based on the EU's Fourth Money Laundering Directive and largely directs banks' and other financial institutions' work against money laundering in Finland.</p> <p>The purpose of this research was to study what money laundering is and what kind of methods banks employ against money laundering. This research aimed to understand how regulation and international agreements affect banks' anti-money laundering work, how banks are handling risks related to money laundering and how anti-money laundering regulations can be improved. The empirical data for this research was formed from interviews of lawyers from five different organisations: Handelsbanken, Osuuspankki, Skandinaviska Enskilda Banken, Finanssialary and Ministry of Finance. This research's secondary data consist mainly of: public authorities' publications and publications directly related to the subject. Legal texts were also used in this research because work against money laundering is largely based on the legal obligations.</p> <p>This research showed that the risk-based approach facilitates resource allocation and increase flexibility, but the risk-based approach does not prevent all risks. The research showed that the risk assessment is crucial in order to identify risks related to money laundering. This research also showed that knowing your customer is important because changes in customer's behaviour can be an indication of money laundering. On the other hand, it is difficult to define normal usage of services. The number of money laundering reports from banks have been increasing over the last years. The interviewees of this study found that the quality of the reports is more important than the amount of them. This research showed that each money laundering report is a violation of bank secrecy and privacy and because of this, unnecessary reports should not be conducted. Anti-money regulation has been changed many times nationally and internationally since 1980's, but as the research shows, it is still ambiguous from the point of view of obligated entities and clearer guidelines are needed. On the other hand, this research showed that the regulation has been revised over the past few years with a rapid timetable without proper justifications and without evidence from the previous legislation.</p>	
Keywords:	money laundering, anti-money laundering, bank, risk, risk-based approach, regulation
Number of pages:	73
Language:	Finnish
Date of acceptance:	17.5.2018

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	9
1.1	TUTKIMUKSEN TAUSTA	10
1.2	TUTKIMUKSEN TAVOITE	11
1.3	TYÖN RAKENNE.....	11
2	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	12
2.1	HAASTATTELUT.....	12
2.2	TOISSIJAINEN AINEISTO.....	13
3	RAHANPESU	13
3.1	HISTORIA.....	13
3.2	MÄÄRITELMÄ.....	14
3.3	RAHANPESUN SEURAUKSET	15
3.4	RAHANPESUN ERI VAIHEET	17
3.4.1	<i>Sijoitusvaihe</i>	17
3.4.2	<i>Harhautusvaihe</i>	17
3.4.3	<i>Palautusvaihe</i>	18
3.5	RAHANPESUN MENETELMÄT.....	18
3.5.1	<i>Menetelmät sijoitusvaiheessa</i>	18
3.5.2	<i>Menetelmät harhautusvaiheessa</i>	19
3.5.3	<i>Menetelmät palautusvaiheessa</i>	19
4	KANSAINVÄLINEN SÄÄNTELY	20
4.1	FATF.....	20
4.2	ENSIMMÄINEN RAHANPESUDIREKTIIVI	22
4.3	TOINEN RAHANPESUDIREKTIIVI.....	22
4.4	KOLMAS RAHANPESUDIREKTIIVI.....	23
4.5	NELJÄS RAHANPESUDIREKTIIVI	23
5	SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖ	25
5.1	RIKOSLAKI 39/1889	25
5.2	LAKI RAHANPESUN JA TERRORISMIN RAHOITTAMISEN ESTÄMISESTÄ 444/2017.....	26
6	RISKIPERUSTEINEN LÄHESTYMISTAPA	27
6.1	ILMOITUSVELVOLLISEN RISKIARVIO	27
6.2	RISKIEN TUNNISTAMINEN.....	28

6.2.1	<i>Asiakasriskit</i>	29
6.2.2	<i>Maantieteelliset riskit</i>	29
6.2.3	<i>Tuotteisiin, palveluihin ja transaktioihin liittyvät riskit</i>	30
6.3	RISKIEN KÄSITTELY	31
6.3.1	<i>Asiakkaan tunteminen</i>	31
6.3.2	<i>Asiakkaan tunnistaminen</i>	32
6.3.3	<i>Yksinkertaistettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus</i>	32
6.3.3.1	Sähköiseen rahaan liittyvä poikkeus asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta.....	34
6.3.4	<i>Tehostettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus</i>	34
6.3.4.1	Asiakkaalla tai transaktiolla on yhteyksiä tiettyihin valtioihin.....	35
6.3.4.2	Etätunnistamiseen liittyvä tehostettu tuntemisvelvollisuus.....	35
6.3.4.3	Kirjeenvaihtajasuhteisiin liittyvä tehostettu tuntemisvelvollisuus.....	36
6.3.4.4	Poliittisesti vaikutusvaltaiseen henkilöön liittyvä tehostettu tuntemisvelvollisuus.....	37
6.3.5	<i>Asiakkaan tuntemistietojen säilyttäminen</i>	38
6.3.6	<i>Asiakasta koskevien tietojen hankinta ja jatkuva seuranta</i>	39
6.3.7	<i>Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen</i>	40
6.3.8	<i>Yhteistyö rahanpesun selvittelykeskuksen kanssa</i>	42
7	RAHANPESUN VASTAINEN TYÖ	43
7.1	RISKIPERUSTEINEN LÄHESTYMISTAPA.....	43
7.2	RISKIEN TUNNISTAMINEN JA NIIHIN VARAUTUMINEN.....	45
7.3	RISKITEKIJÄT.....	48
7.4	ASIAKKAAN TUNTEMINEN JA POIKKEAVUUKSIEN LÖYTÄMINEN.....	50
7.5	VAROJEN ALKUPERÄN SELVITTÄMINEN.....	51
7.6	LIIKETOIMEN KESKEYTTÄMINEN JA SIITÄ KIELTÄYTYMINEN.....	52
7.7	ILMOITUSVELVOLLISUUS.....	54
7.8	YHTEISTYÖ JA TIETOJEN VAIHTO.....	56
7.9	RAHANPESUN VASTAISEN TYÖN TÄRKEYS JA SEN TEHOAKKUUS.....	57
7.10	LAINSÄÄDÄNNÖN PARANTAMINEN.....	59
8	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	61
	LÄHDELUETTELO	65
	LIITE 1. HAASTATTELUKYSYMYKSET	69
	LIITE 2. TIIVISTELMÄ RUOTSIKSI	70

LYHENTEET

AML – Anti-money laundering

BIS – Bank for International Settlements

BKT - Bruttokansantuote

CDD – Customer Due Diligence

EBA – European Banking Authority

EDD – Enhanced Due Diligence

EU – Euroopan Unioni

EUVL – Euroopan unionin virallinen lehti (1.2.2003 jälkeen)

EYVL – Euroopan yhteisöjen virallinen lehti (ennen 1.2.2003)

FATF - Financial Action Task Force

HE – Hallituksen esitys

KYC – Know Your Customer

ML - Money laundering

ODD – Ongoing Due Diligence

Rahanpesulaki - Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017

RL – Rikoslaki 39/1889

UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime

”Suuret rikollisesta toiminnasta peräisin olevat rahan virrat voivat vahingoittaa rahoitusalan vakautta ja mainetta ja uhata yhteismarkkinoita, ja terrorismi järkyttää koko yhteiskuntamme perustuksia. Rikosoikeudellisen lähestymistavan lisäksi myös rahoitusjärjestelmän kautta toteutettavat ennaltaehkäisevät toimet voivat olla tuloksekkaita.”

- *Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/60/EY*

1 JOHDANTO

Raha on ensisijainen syy harjoittaa lähes kaikenlaista rikollista toimintaa. Rahanpesu on menetelmä, jolla rikolliset yrittävät peittää laittomasti ansaitun varallisuuden alkuperän välttääkseen rikoksen oikeudellisia seurauksia. (UNODC 2018a)

Rahanpesu on globaali ongelma, millä on vakavia taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia seurauksia. Valtiot ovat tulleet yhä enemmän haavoittuneiksi rahanpesulle finanssimarkkinoiden liberalisoinnin takia. Se luo haasteita niin kansallisesti kuin ylikansallisesti, ja tämän takia tehokkaalla rahanpesun vastaisella lainsäädännöllä on tärkeä rooli rahoitusjärjestelmän vakauden ja integriteetin suojaamiseksi.

Kansainvälinen yhteisö on todistanut yhä monimutkaisempien menetelmien käyttöä laittomasti ansaitun rahan siirtämiseksi rahoitusjärjestelmien kautta maailmanlaajuisesti. 1980-luvulta lähtien rahanpesu on ollut priorisoitu aihe niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Rahanpesun määritelmää on myös ajan kuluessa laajennettu koskemaan myös muun muassa järjestäytyntä rikollisuutta ja terrorismia. Tämän lisäksi on perustettu useita kansainvälisiä organisaatioita, kuten Financial Action Task Force, FATF, joka ehdottaa muun muassa rahanpesua koskevia toimenpiteitä. Kansainvälinen painostus on myös vaikuttanut rahanpesun sääntelyyn, ja hyvin paljon on tapahtunut viimeisen 30 vuoden aikana. Mainittakoon esimerkkinä, FATF:n 40 suositusta ovat tunnustettu kansainvälisiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastaisiksi standardeiksi yli 180:ssä maassa ja EU on hyväksynyt neljä rahanpesudirektiiviä.

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (jäljempänä *rahanpesulaki*) perustuu EU:n neljänteen rahanpesudirektiiviin ja ohjaa pääpiirteittäin pankkien työtä rahanpesua vastaan Suomessa.

Pankit ovat historiallisesti olleet, ja tulevat myös olemaan, olennainen rahanpesumenetelmä. Mutta pankeilla on hyvät edellytykset havaita ja täten myös estää rahanpesua, koska pankit käsittelevät muun muassa rahaa ja liiketoimia. Rahanpesun muodot muuttuvat jatkuvasti ja tämä luo haasteita pankkisektorille.

Tämä työ käsittelee pankkien työtä rahanpesua vastaan Suomessa.

1.1 Tutkimuksen tausta

Rahanpesu on globaali ongelma ja sen laajuutta on hyvin vaikea arvioida. UNODC arvioi, että vuosittain rahaa pestään 3-5 prosenttia globaalista BKT:sta tai 800 miljardista jopa 2 biljoonaan Yhdysvaltain dollaria. UNODC:n julkaiseman raportin mukaan alle prosentti maailmanlaajuisista laittomista rahavirroista on tällä hetkellä jäädytettynä. Rikolliset pystyvät hyödyntämään maailmantalouden globalisaatiota siirtämällä varoja nopeasti kansainvälisten rajojen yli, ja mitä syvemmälle laittomasti ansaitut varat pääsevät rahoitusjärjestelmässä, sitä hankalampaa niiden alkuperän selvittäminen on. (*UNODC 2011 & 2018b*)

Viranomaiset työskentelevät intensiivisesti estääkseen rahoitusjärjestelmän hyväksikäytön rahanpesussa, mutta rahanpesun vastainen työ ei ole ainoastaan viranomaistyö Suomessa. Suomen rahanpesulaki, mikä astui voimaan 3.7.2017, pohjautuu EU:n neljänteen rahanpesudirektiiviin, mikä puolestaan edellyttää muun muassa sitä, että kaikki rahoituslaitokset EU:ssa työskentelevät rahanpesua vastaan.

Rahanpesu aiheuttaa erilaisia riskejä pankkisektorille. Tehokas riskienhallinta on siksi tärkeää niin rahoitusmarkkinoiden vakaudelle kuin yksittäiselle pankille. EU:n neljäs rahanpesudirektiivi, joka pohjautuu puolestaan FATF:n suositukseen, painottaa riskiperusteista lähestymistapaa. Riskiperusteinen lähestymistapa tarkoittaa, että toimien, prosessien, sisäisen valvonnan ja resurssien kohdentamisen laajuus mukautetaan riskien mukaan.

Asiakkaan tunteminen riskiperusteisesti onkin yksi tärkeimmistä velvoitteista rahanpesulaissa. Pankeille ja muille finanssialan toimijoille asiakkaan tunteminen tarkoittaa lyhyesti sitä, että he tuntevat asiakkaansa ja asiakkaansa toiminnan niin hyvin, että pystyvät havaitsemaan muutoksia asiakkaan normaalissa käyttäytymisessä. Ilman tällaista tietämystä, pankit ja muut finanssialan toimijat epäonnistuvat muun muassa velvoitteissaan tunnistaa ja raportoida epäilyttäviä liiketoimia viranomaisille.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää mitä rahanpesu on ja minkälaisia menetelmiä pankeilla on rahanpesun estämiseksi. Työ vastaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset vaikuttavat pankkien rahanpesun vastaiseen työhön?
- 2) Miten pankit käsittelevät rahanpesun riskejä?
- 3) Miten lainsäädäntöä voidaan parantaa rahanpesun estämiseksi?

Työ rajataan tutkimaan pankkien menetelmiä rahanpesua vastaan Suomessa. Koska rahanpesu on globaali ilmiö, on tämän takia kansainvälinen näkökulma otettu huomioon esimerkiksi kansainvälisen sääntelyn muodossa. Työ keskittyy rahanpesuun. Muuta talousrikollisuutta tai terrorismin rahoitusta ei tarkemmin käsitellä tässä työssä.

1.3 Työn rakenne

Työn toinen kappale on jaettu kahteen osaan, ja siinä käsitellään tutkimuksen metodologisia lähtökohtia haastatteluiden ja toissijaisen aineiston muodossa.

Kappaleet kolme, neljä, viisi ja kuusi luovat työn teoreettisen viitekehyksen. Kolmas luku käsittelee rahanpesua, sen seurauksia, eri vaiheita ja menetelmiä rahanpesuprosessissa. Neljäs kappale käsittelee kansainvälistä sääntelyä ja esittelee FATF:n työn ja EU:n rahanpesudirektiivit. Viidennessä luvussa käsitellään Suomen lakia, ja tarkemmin sanotuna Suomen rikoslakia ja rahanpesulakia. Kuudennessa kappaleessa esitellään riskiperusteinen lähestymistapa ja kappale keskittyy riskitekijöiden tunnistamiseen sekä riskien käsittelyyn.

Luvussa seitsemän esitellään työn empiirinen tutkimus viiden eri haastattelun muodossa. Työ päättyy kahdeksanteen lukuun, missä käsitellään lyhyesti tutkielman kulkua ja tuloksia.

2 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Kvalitatiivinen menetelmä valittiin tähän työhön, sillä se mahdollisti aiheen ymmärtämisen syvemmin. Tämä työ perustuu haastatteluihin sekä toissijaisiin tietolähteisiin. Henkilökohtaiset haastattelut mahdollistivat syvemmän keskustelun aiheesta haastateltavien kanssa, mikä puolestaan edesauttoi aiheen ymmärtämisen paremmin. Haastattelut mahdollistivat myös yksityiskohtaisemman aineiston keräämisen monimutkaisen aiheen tutkimiseksi.

Tämän työn aineisto on kerätty haastattelujen sekä erilaisten julkaisujen kautta. Seuraavassa kappaleessa esitetään kuinka työn ensisijainen ja toissijainen aineisto on kerätty.

2.1 Haastattelut

Työn empiirinen materiaali kerättiin haastatteluiden kautta. Haastattelut pidettiin viiden eri juristin kanssa Handelsbankenista, Osuuspankista, Skandinaviska Enskilda Bankenista, Finanssiala ry:stä ja valtiovarainministeriöstä.

Haastateltavien valinnalla oli suuri merkitys, koska haastatteluiden tarkoitus oli lisätä tutkimuksen informaatioarvoa. Syy siihen, miksi haastateltavat valittiin Handelsbankenista, Osuuspankista ja Skandinaviska Enskilda Bankenista, oli se, että nämä pankit toimivat eri kokoluokassa Suomessa. Lisäksi valittiin haastateltavat Finanssiala ry:stä sekä valtiovarainministeriöstä, koska molemmat instituutiot työskentelevät rahanpesun torjumisen kanssa ja tuovat tärkeää lisäarvoa työlle.

Haastattelut olivat semi-strukturoituja ja osa kysymyksistä oli päätetty etukäteen. Se mahdollisti tietyn teeman käsittelyn ja antoi myös haastateltaville vapauden muodostaa vastauksen. Liian strukturoituja kysymyksiä vältettiin, koska haluttiin antaa mahdollisuus syvemmälle keskustelulle. Kaikki paitsi valtiovarainministeriön haastattelu olivat henkilökohtaisia haastatteluita. Haastattelut nauhoitettiin haastattelun analysoimisen helpottamiseksi, ja tämän jälkeen jokainen haastattelu litteroitiin ja tiivistettiin.

Tutkimuksen haastateltavat:

- Stefan Sveholm, head of anti-money laundering and counter terrorist financing, Handelsbanken
- Hanna-Leena Yli-Fossi, compliance officer, Osuuspankki
- Hans Söderlund, compliance officer, Skandinaviska Enskilda Banken
- Mika Linna, talousrikollisuuden ja kyberturvallisuuden johtava asiantuntija, Finanssiala ry
- Armi Taipale, lainsäädäntöneuvos, valtiovarainministeriö

2.2 Toissijainen aineisto

Työn toissijainen informaatio koostuu muun muassa viranomaisten julkaisuista ja muista julkaisuista ja tutkimuksista, mitkä liittyvät suoraan aiheeseen. Työn toissijainen informaatio on kerätty muun muassa seuraavista lähteistä: FATF, UNODC, World Bank, Rahanpesun selvittelykeskus ja Finanssivalvonta. Työn toissijainen aineisto on valittu lähteiden luotettavuuden perusteella. Työssä käytettiin myös paljon lakitekstejä, koska rahanpesun vastainen työ perustuu pitkälti lain antamiin velvoitteisiin. Esimerkiksi EU:n rahanpesudirektiivejä ollaan käytetty osana työn aineistoa.

3 RAHANPESU

3.1 Historia

Rahanpesun historia on suhteellisen lyhyt, koska laillisessa merkityksessä termiä käytettiin vasta ensimmäisen kerran 1980 -luvulla. Rahanpesun historian voidaan kuitenkin sanoa olevan huomattavasti pidempi, jos otetaan huomioon termin tarkoitus: rikoksella ansaittujen varojen alkuperän häivytyks. Itse rahanpesun voi sanoa juurtuvan 1920-luvun Yhdysvaltoihin. Kieltoain aikana alkoholin myynti oli kielletty laissa ja tällöin Yhdysvaltain mafia Al Caponen johdolla alkoi sijoittamaan itsepalvelupesuloihin saadakseen laillisen kuuluisen selityksen laittomasti myydylle alkoholille. Sanotaan, että he jättivät voittoa rikollisista toimista pesuloihin ja näin laittomasti ansaittu raha sekoitettiin laillisiin

tuloihin. Termi rahanpesu kuvasi Al Caponen rikollista toimintaa 1930 -luvulla USA:ssa. (*Sharman 2011:16*)

Tarkemmin sanottuna termiä rahanpesu käytettiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1973 Watergate -skandaalin aikana. Termillä ei ollut tuolloin juridista tarkoitusta, vaan sillä kuvattiin presidentti Nixonin laittomia salaliittoja vaalien alla. Termiä käytettiin kuitenkin ensimmäisen kerran juridisessa tarkoituksessa USA:ssa vuonna 1982, ja vuonna 1986 hyväksyttiin USA:ssa Money Laundering Control Act, mikä teki rahanpesusta liittovaltion rikoksen. (*Sharman 2011:16*)

3.2 Määritelmä

Rahanpesu on monimutkainen termi. Rahanpesusta ei ole yhtä vallitsevaa määritelmää, koska rahanpesurikoksilla on paljon erilaisia muotoja ja menetelmiä. Rahanpesu käsitti alun perin ainoastaan huumausainerikokset, mutta määritelmää on vuosien kuluessa laajennettu kattamaan erityyppisiä esirikoksia. Rahanpesu on yleisesti laittomasti ansaitun rahan alkuperän häivyttämistä sekä rikoksen oikeudellisten seurauksien välttämistä. Rahanpesu on rikoksella ansaitun omaisuuden vastaanottamista, käyttämistä, muuntamista tai välittämistä. (*Finanssivalvonta 2015a, EUVL L 309, 25.11.2005, s 1*)

Rahanpesun tarkoitus on häivyttää tai peittää rikoksella ansaitun omaisuuden alkuperä niin, että se vaikuttaa rehellisesti ansaitulta. Rahanpesulle on ominaista se, että omaisuus muuttuu muotoaan prosessin aikana, mutta omaisuuden ei tarvitse olla kokonaan rikollista alkuperää. Rahanpesu edellyttää aina esirikosta ja omaisuus voi olla peräisin mistä rikoksesta tahansa, kuten esimerkiksi veronkierrosta, lahjusrikoksesta tai ryöstöstä. Rahanpesu on osa järjestäytyneitä rikollisuutta ja täten myös kansainvälistä rikollisuutta. Kansainvälinen yhteistyö on tämän takia tärkeää rahanpesun vastaisessa työssä. (*Rahanpesun selvittelykeskus 2012*)

Seuraavat ovat keskeiset tunnusmerkit rahanpesurikokselle:

1. Tietoisuus omaisuuden laittomasta alkuperästä
2. Törkeä huolimattomuus alkuperän suhteen

3. Omaisuuden vastaanottaminen, käyttäminen, muuntaminen, luovuttaminen, välittäminen tai hallussapito hyödyn saamiseksi itselleen tai toiselle henkilölle tai omaisuuden alkupe-
rän peittämis- tai hävittämistarkoituksessa
4. Omaisuuden alkuperän peittäminen tai häivyttäminen
5. Rikoksen kohteena on rikoksella hankittu omaisuus
6. Rahanpesijä on toinen henkilö kuin esirikoksen tekijä
(*Rahanpesun selvittelykeskus 2012*)

3.3 Rahanpesun seuraukset

Rahanpesulla on vakavia taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia seurauksia. Rahanpesu on tullut yhä enemmän kansainväliseksi ja monimutkaisemmaksi teknologian kehityksen ja rahoitusjärjestelmän globalisaation vuoksi. Seuraavaksi käsitellään esimerkkejä rahanpesun taloudellisista, sosiaalisista ja poliittisista seurauksista.

Rahanpesun vakavimmat mikrotaloudelliset seuraukset näkyvät yksityisellä sektorilla. Rahanpesuprosessissa käytetään usein bulvaaniyrityksiä, joilla on pääsy huomattavaan määrään laittomasti ansaittuun rahaan, mikä mahdollistaa tuotteiden ja palveluiden sub-ventoimisen alle markkinahinnan, koska pääasiallinen motiivi ei ole tuotto vaan yrityksen hyödyntäminen rikollisessa toiminnassa. Bulvaaniyrityksillä on kilpailuetu markkinoilla ja tämän takia laillisilla yrityksillä on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, kilpailla heitä vastaan. (*McDowell & Novis 2001:7*)

Rahanpesu vahingoittaa valtion finanssisektorin sekä yksittäisen rahoituslaitoksen kautta monin eri tavoin. Rahoituslaitokset, joiden kautta pestään rahaa, kohtaavat lisähaasteita varojen, velkojen ja toimintojen hallinnassa. Rahanpesu voi esimerkiksi johtaa likviditeettiongelmiin, jos suuret rahasummat katoavat yhtäkkiä ilman ennakkovaroitusta. Rikollinen toiminta on myös ollut yhteydessä useisiin pankkikriiseihin ja pankkien kaatumisiin ympäri maailmaa. Tämän lisäksi rahanpesuun liittyy maineriski, mikä voi muun muassa johtaa finanssilaitoksen luottamuksen horjuntaan, millä voi puolestaan olla negatiivisia vaikutuksia esimerkiksi ulkomaalaisten investointien määrään. (*McDowell & Novis 2001: 7, Bartlett 2002*)

Rahanpesijät eivät ole aina kiinnostuneita investointien korkeista tuotoista vaan pikemminkin mahdollisuuksista piilottaa varojen rikollinen alkuperä. Tämä johtaa siihen, että he saattavat investoida varat vähemmän tuottaviin toimintoihin, mitkä ei ole välttämättä hyödyllisiä valtiolle, jossa rikollisesti ansaitut varat ovat. Tällä voi olla puolestaan tehokkuuteen ja tuottavuuteen liittyviä vaikutuksia talouteen niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Rahanpesu johtaa esimerkiksi talouskasvun vähenemiseen lisääntyneen rikollisuuden ja korruption takia. Rahanpesu aiheuttaa myös maailmantaloudessa merkittävää epävakautta resurssien virheellisen kohdentamisen takia. Tiivistetysti, rahanpesu voi johtaa selittämättömiin rahan kysynnän muutoksiin sekä kansainvälisten pääomavirtojen, korkojen ja valuuttakurssien epävakauksien lisääntymiseen. Tämän lisäksi rahanpesu voi vääristää taloudellisia tilastoja, mikä voi puolestaan aiheuttaa myöhemmin virheitä päätöksenteossa. (*McDowell & Novis 2001: 7-8, Bartlett 2002, Quirk 1997*)

Rahanpesulla on myös merkittäviä sosiaalisia kustannuksia ja riskejä. Rahanpesu on prosessi, minkä tavoitteena on saada rikoshyöty. Sen avulla huumekauppiaat, salakuljettajat ja muut rikolliset voivat laajentaa toimintaansa, joten yhtenä rahanpesun vaikutuksena voidaan pitää lisääntyntä rikollisuutta. Tämä lisää valtion kokonaiskustannuksia lisääntyneiden lainvalvonta- ja terveydenhoitokustannusten vuoksi. Tämän lisäksi rahanpesu vähentää verotuloja, mikä tarkoittaa sitä, että muut joutuvat maksamaan enemmän veroja. Kun osa jättää verot maksamatta ja laiminlyö muita lakisääteisiä velvoitteita, on vähemmän varoja julkisen hyvinvoinnin rahoittamiseen. Julkinen sektori rahoitetaan suurelta osin verotuloilla, ja suuri osa julkisen sektorin kustannuksista liittyy muun muassa sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Muiden negatiivisten sosioekonomisten vaikutusten lisäksi, rahanpesu siirtää taloudellista valtaa markkinoilta rikollisille, mikä vaikuttaa negatiivisesti kaikkiin yhteiskunnan osiin. Tämän lisäksi rahanpesu tarjoaa kotimaiselle ja kansainväliselle järjestäytyneelle rikollisuuden tavan levitä talouselämään ja muihin yhteiskunnan struktuureihin. (*McDowell & Novis 2001: 8, Sisäministeriö 2018*)

3.4 Rahanpesun eri vaiheet

Rahanpesuprosessi on usein jaettu kolmeen eri vaiheeseen: sijoitus, harhautus ja palautus. Rahanpesuprosessi sisältää niin yksinkertaisia kuin monimutkaisiakin keinoja, aina rahan fyysisestä kuljetuksesta monimutkaisiin transaktioihin useiden pankkitilien kautta eri puolille maailmaa.

3.4.1 Sijoitusvaihe

Sijoitusvaihe on ensimmäinen vaihe rahanpesuprosessissa, missä laittomasti ansaitut varat erotetaan laittomasta lähteestä. Varat voivat olla peräisin mistä tahansa rikoksesta, kuten esimerkiksi huumekaupasta tai ryöstöstä. Tässä vaiheessa varat sijoitetaan rahoitusjärjestelmään esimerkiksi tallettamalla pankkiin tai muuhun rahoitusalan järjestelmään. Vaiheen tarkoituksena on saada rikoshyöty laittomasta taloudesta. Sijoitusvaihe on kaikista vaiheista riskialttein, koska rahanpesijä kohtaa laillisen talouden edustajat, joilla on velvollisuus muun muassa tunnistaa asiakkaansa ja ilmoittaa epäilyttävistä liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. Varat voivat myös herättää epäilyksiä ja ne voidaan yhdistää laittomaan alkuperään. Pankeilla on parhaimmat mahdollisuudet havaita ja estää rahanpesua sijoitusvaiheessa. Rahojen sijoitus ei kuitenkaan itsessään aina tarkoita sitä, että rahoilla olisi laiton alkuperä. (*Rahanpesun selvittelykeskus 2012, Brottsförebyggandet rådet 2011*)

3.4.2 Harhautusvaihe

Harhautus on seuraava vaihe rahanpesuprosessissa, kun varat ovat talletettu finanssijärjestelmään. Harhautus tarkoittaa, että laittomasti ansaitut varat sekoitetaan laillisesti ansaittuihin varoihin. Harhautuksen tavoite on, että varojen laiton alkuperä häivytetään. Se tapahtuu kierrättämällä varoja eri taloudellisten sektoreiden, yritysten ja instituutioiden kautta. Harhautusvaiheen tavoitteena on luoda etäisyyttä laittomasti ansaituille varoille ja rikolliselle toiminnalle. Se voi tapahtua esimerkiksi useiden monimutkaisten transaktioiden kautta, mikä hankaloittaa varojen alkuperän selvittämistä. Tyypillinen merkki harhautukselle on useat transaktiot edestakaisin eri ulkomaalaisten pankkien tai muiden finanssialan laitosten kautta. Riski jäädä kiinni harhautusvaiheessa on huomattavasti pie-

nempi kuin sijoitusvaiheessa, koska varoja siirretään finanssijärjestelmässä samalla tavalla kuin laillisiakin varoja. Kaikki erilaiset elektroniset rahansiirrot, joita tehdään päivittäin kansainvälisillä markkinoilla, tarjoavat hyvän suojan rikollisille. (*Brottsförebyggandet rådet 2011, Rönndahl 2001*)

3.4.3 Palautusvaihe

Viimeinen vaihe rahanpesuprosessissa on palautus ja se tarkoittaa, että laittomasti ansaitut varat ovat integroitu lailliseen talouteen. Tavoite palautusvaiheella on luoda varoille lailliselta vaikuttava lähde tai selitys, jotta varat näyttävät lailliselta tulolta. (*Brottsförebyggandet rådet 2011, Rönndahl 2001*)

3.5 Rahanpesun menetelmät

Seuraavaksi esitellään yleisimpiä menetelmiä rahanpesulle, joita käytetään rahanpesun eri vaiheissa. Tiettyjä menetelmiä käytetään ainoastaan tietyssä rahanpesun vaiheessa kuin osaa menetelmistä voidaan hyödyntää missä vaiheessa tahansa. Menetelmiä usein myös yhdistellään.

3.5.1 Menetelmät sijoitusvaiheessa

Sijoitusvaiheessa varat sijoitetaan rahoitusjärjestelmään. Salakuljetusta tai rahan fyysistä kuljetusta voidaan kuvailla rahanpesuprosessin alkuvaiheeksi. Tämä voi tapahtua muun muassa rahanvälittäjien, maksujen välittäjien, tavaroiden kuljettajien tai postin kautta. Rahan fyysistä kuljettamista esiintyy usein rikollisissa liiketoimissa, esimerkiksi huume-kaupan tai terrorismin rahoittamisen yhteydessä. (*Brottsförebyggandet rådet 2011*)

Valuutanvaihtopisteillä on tärkeä yhteys rahanpesuun, etenkin sijoitusvaiheessa. Kuten pankeilla, on myös rahanvaihtopisteillä ilmoitusvelvollisuus ja tämän takia yksi yleisimmistä menetelmistä onkin smurffien – useiden eri henkilöiden – hyödyntäminen. Tämän tavoitteena on vähentää riskiä vaihtamalla pienempiä summia kerralla, jotta esimerkiksi raportointiraja ei ylitä. Toinen hyvin tavallinen menetelmä on bulvaani, joka vaihtaa summan yhdellä kerralla. Bulvaani on usein henkilö rikollisen piirin ulkopuolelta, jolla ei ole tietoa rahojen alkuperästä. Tämän takia huomion ja epäilysten herättäminen ei ole suurin

riski tässä menetelmässä. Bulvaani voi olla esimerkiksi rekrytoitu henkilö, harvoin kuitenkaan sukulainen. (*Brottsförebyggandet rådet 2011, FATF 2010*)

Itse varojen sijoittaminen rahoitusjärjestelmään voi tapahtua esimerkiksi tallettamalla varat pankkitilille. Smurffeja tai bulvaania voidaan hyödyntää myös tässä vaiheessa, jotta kiinnijäämisen riski vähenee. Toinen hyvin tavallinen menetelmä on tallettaa rahat automaattisten talletusautomaattien kautta. Rahat voidaan myös sijoittaa suoraan liiketoimeen ja tätä kautta yhdistää rahat yrityksen kassaan ja tilittää ulos voittona. Se on hyvin yleinen menetelmä käteisaloilla. Toinen hyvin tavallinen menetelmä on, että varoja käytetään esimerkiksi kiinteistöjen kunnostamiseen tai kulkuneuvojen hankkimiseen. Sijoitukset esimerkiksi metalleihin ja arvokkaisiin kiviin ovat myös mahdollisia, koska ne voidaan vaihtaa rahaksi missä päin maailmaa tahansa. (*Brottsförebyggandet rådet 2011*)

3.5.2 Menetelmät harhautusvaiheessa

Harhautus on seuraava vaihe, kun varat ovat sijoitettu rahoitusjärjestelmään. Menetelmät harhautusvaiheessa vaihtelevat hyvin paljon, mutta tavoitteena on häivyttää varojen lähtö alkuperä. Transaktiot ovat tavallisin menetelmä rahanpesuprosessissa, mutta erityisesti harhautusvaiheessa. Varoja siirretään usein eri pankkitilien, pankkien ja maiden kautta, jotta varojen rikollinen alkuperä peittyi. Elektroniset siirrot tarjoavat nopean tavan siirtää rahaa eri maihin ja tileille. Elektroninen jälki voidaan myös katkaista ottamalla rahat ulos rahoitusjärjestelmästä ja tallettamalla uudestaan pankkitilille. Näin rahojen alkuperän selvittäminen hankaloituu. Myös toisenlaisia transaktioita esiintyy harhautusvaiheessa, arvopaperikaupasta lähtien vakuutusten tai pankkilainojen ottamiseen. Näiden tavoitteena on vähentää useita epäilyttäviä transaktioita. (*Brottsförebyggandet rådet 2011, Reuter & Truman 2004: 30*)

3.5.3 Menetelmät palautusvaiheessa

Menetelmät palautusvaiheessa vaihtelevat suuresti, koska on lukuisia erilaisia menetelmiä saada laittomasti ansaitut varat näyttämään lailliselta tulolta. Yksi menetelmä on pestä rahat yrityksen kautta, mikä virheellisesti yliarvioi viennin ja/tai aliarvioi tuonnin, ja tätä kautta siirtää varoja yrityksestä ja maasta toiseen. Kasinot ja muut yritykset, jotka liitetään yhteen uhkapelien kanssa, kuten erilaiset arvonnat ja hevoskilpailut, ovat myös

yhteydessä rahanpesuun, koska ne tarjoavat hyväksyttävän syyn rikastumisille ilman kunnollista lähdettä. Esimerkiksi rikollinen voi ostaa voittokuponkeja toiselta, joka on voittanut arvonnassa, ja vaihtaa kupongin rahaksi. Myös erilaiset sijoitukset, kuten esimerkiksi arvopaperit ovat yleisiä palautusvaiheessa. (*Reuter & Truman 2004: 28-29 & 31, Rönndahl 2001*)

4 KANSAINVÄLINEN SÄÄNTELY

4.1 FATF

FATF on OECD:n alainen organisaatio, joka työskentelee muun muassa rahanpesua ja terrorismin rahoittamista vastaan. FATF perustettiin Pariisissa vuonna 1989 G7 -ryhmän maista ja koostuu nykyään 37 maasta. Suomi liittyi jäseneksi vuonna 1991. (*FATF 2018a*)

FATF:lla on kolme päätehtävää: kansainvälisten AML-standardien kehittäminen, standardien täytäntöönpanon valvominen jäsenmaissa sekä rahanpesun trendien ja tekniikoiden tunnistaminen ja raportoiminen. (*World Bank 2006*)

40 suositusta

FATF on 1990 -luvulta lähtien julkaissut 40 suositusta rahanpesun ja terrorismin rahoituksen ennaltaehkäisemiseksi. Näiden suositusten tarkoitus on parantaa rahanpesun vastaisia kansallisia oikeusjärjestelmiä. (*FATF 2018b*)

Suosituksia päivitettiin ensimmäisen kerran vuonna 1996. Rahanpesun määritelmää laajennettiin koskemaan myös törkeää rikollisuutta järjestäytyneen rikollisuuden voimakkaan kasvun takia. Muutosta perusteltiin sillä, että se paransi epäilyttävien liiketoimien raportointia ja kansainvälistä yhteistyötä eri maissa. Vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terroritekojen takia tavoitteeksi lisättiin myös terrorismin rahoituksen vastainen työ ja kahdeksan erityissuosituksia luotiin kansainvälisten transaktioiden kontrollin parantamiseksi. Rahanpesun menetelmät ja tekniikat kehittyvät ja tämän takia FATF:n suositukset päivitettiin uudestaan vuonna 2003. Vuonna 2004 FATF julkaisi yhdeksän erikoissuosituksen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen vastaisen työn sekä kansainvälisten standardien vahvistamiseksi luoden täten pohjan FATF:n kansainvälisesti hyväksytyille

40+9 suosituksille. Vuonna 2012 FATF päivitti suositukset uudelleen parantaakseen rahoitusjärjestelmän integriteettiä. Päivitetyt suositukset kattoivat vahvempia menetelmiä talousrikollisuutta vastaan. FATF:n 40+9 suositusta ovat tänä päivänä hyväksytyt yli 180:ssa valtiossa ja ne ovat kansainvälisesti tunnustettuja AML-standardeja. (*FATF 2018b, Cox 2014: 22*)

Jäsenvaltioiden edistymisen valvonta

FATF valvoo suositusten täytäntöönpanoa jäsenmaissa kaksinkertaisella menetelmällä itsearviointien ja tarkempien maakohtaisten tarkistusten avulla. Itsearvioinnissa jokainen jäsenmaa vastaa kysymyksiin 40 suositusten täytäntöönpanosta. Maatarkistusvaiheessa kukin jäsenmaa arvioidaan muiden jäsenmaiden asiantuntijoiden avulla. (*World Bank 2006*)

Kaikki FATF jäsenvaltiot ovat poliittisesti sitoutuneita noudattamaan FATF:n suosituksia. Jäsenyys FATF:ssa voidaan evätä, jos jäsenvaltio ei noudata FATF:n toimenpiteitä rahanpesun ehkäisemiseksi. (*World Bank 2006*)

Rahanpesun trendien ja tekniikoiden tunnistaminen ja raportointi

Yksi FATF:n tehtävistä on tunnistaa ja raportoida rahanpesun trendejä ja tekniikoita. FATF julkaisee vuosittain tutkimuksia ja raportteja rahanpesusta ja terrorismin rahoittamisesta. Nämä raportit ovat hyödyllisiä kaikille valtioille, ei ainoastaan FATF:n jäsenille. (*World Bank 2006*)

4.2 Ensimmäinen rahanpesudirektiivi

EU hyväksyi ensimmäisen rahanpesudirektiivin (*neuvoston direktiivi 91/308/ETY*) vuonna 1991. Direktiivin tarkoitus oli yhdenmukaistaa toimia, joilla estetään rahoitusjärjestelmän käyttö rahanpesussa, mutta myös ehkäistä rahan vapaan liikkumisen ja rahoituspalveluiden hyväksikäyttö rahanpesussa. (*EYVL L 166, 28.6.1991, s.1*)

Ensimmäiseen rahanpesudirektiiviin sisältyi paljon kohtia, mitkä nykyään ovat rahanpesun vastaisen työn kulmakiviä, kuten esimerkiksi asiakkaan henkilöllisyyden todentaminen, asiakastietojen säilyttäminen viisi vuotta asiakassuhteen loputtua, epäilyttävistä liiketoimista ilmoittaminen sekä yhteistyö viranomaisten kanssa. Direktiivi asetti velvollisuuksia ainoastaan luotto- ja rahoituslaitoksille. Direktiivi sisälsi suhteellisen vähän yksityiskohtia asiakkaan tunnistamista koskevista menettelyistä, mutta direktiivi oli näin kutsuttu minimidirektiivi, mikä salli jäsenmaiden pitää tiukemmat säädökset. Ensimmäinen rahanpesudirektiivi keskittyi lähinnä huumekauppaan ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Ensimmäinen rahanpesudirektiivi oli enemmän perinteinen ja lyhyempi versio rikosoikeudesta verrattuna viimeisimpiin kansainvälisiin rahanpesustandardeihin. (*Murphy 2012:93, EYVL L 166, 28.6.1991, s. 1-2, HE 25/2008 vp*)

4.3 Toinen rahanpesudirektiivi

Toinen rahanpesudirektiivi hyväksyttiin vuonna 2001 FATF:n päivitettyjen suositusten takia, ja se toimi täten myös muutosdirektiivinä ensimmäiselle rahanpesudirektiiville. Toinen rahanpesudirektiivi kattoi enemmän juridisia ja fyysisiä henkilöitä finanssisektorin ulkopuolelta, kuten esimerkiksi kirjanpitäjiä, veroneuvoja, kiinteistövälittäjiä, kasinoita sekä tietyissä tapauksissa notaareita ja lakimiesammattien harjoittajia. Rahanpesun esirikoksen määritelmää laajennettiin käsittämään muitakin rikoksia kuin huumekauppaa. Muutosta perusteltiin sillä, että se helpotti epäilyttävien transaktioiden raportointia ja kansainvälistä yhteistyötä. (*EYVL L 344, 28.12.2001, s. 1-3*)

Toinen rahanpesudirektiivi oli edeltäjänsä lailla minimidirektiivi, mikä salli jäsenmaiden pitää tiukemmat säännöt. (*EYVL L 344, 28.12.2001, s. 3*)

4.4 Kolmas rahanpesudirektiivi

EU hyväksyi kolmannen rahanpesudirektiivin vuonna 2005 FATF:n uudistuneiden suositusten takia.

Kolmannen rahanpesudirektiivin ensimmäisen luvun toisen artiklan mukaan direktiivi käsitti luotto- ja rahoituslaitoksien lisäksi muun muassa kirjanpitäjät, tilintarkastajat, veroneuvojat, kiinteistönvälittäjät, kasinot sekä tietyissä tapauksissa notaarit ja lakimiesammattien harjoittajat. Tämän lisäksi direktiivi käsitti kaikki juridiset ja fyysiset henkilöt, joiden tavaroiden tai palveluiden myynnissä maksu oli vähintään 15 000 euroa, ja se suoritettiin käteisellä, riippumatta oliko kyseessä yksi liiketoimi vai usea erillinen toisiinsa yhteydessä oleva liiketoimi. (EUVL L 309, 25.11.2005, s. 6-7)

Rahanpesun ja esirikoksen määritelmää laajennettiin käsittämään kaiken tyyppinen rikollisuus. Direktiivi käsitti myös terrorismin rahoituksen. Isoin muutos kolmannessa rahanpesudirektiivissä oli riskiperusteinen lähestymistapa, mikä tarkoittaa sitä, että riskit vaihtelevat eri maissa, asiakkaissa ja liiketoiminta-alueissa. Direktiivi antoi selkeämmät säännöt asiakkaan tuntemiselle ja asetti minimivaatimuksen, kuinka paljon toiminnanharjoittajien piti ottaa selvälle asiakkaistaan. (EUVL L 309, 25.11.2005)

Kolmas rahanpesudirektiivi oli myös minimidirektiivi ja direktiivin viidennen artiklan mukaan jokainen jäsenvaltio sai pitää tiukemmat säännöt. Kolmannen rahanpesudirektiivin tarkoitus oli luoda kattava järjestelmä rahanpesua ja terrorismin rahoittamista vastaan. (EUVL L 309, 25.11.2005, s. 8)

4.5 Neljäs rahanpesudirektiivi

Neljäs rahanpesudirektiivi hyväksyttiin vuonna 2015 ja sen tavoitteena oli parantaa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumista sekä sopeuttaa EU:n viitekehys FATF:n päivitettyihin suosituksiin. (EUVL L 141, 20.5.2015, s. 2)

Neljännän rahanpesudirektiivin ensimmäisen jakson toisen artiklan mukaan direktiivi kattaa kaikki luotto- ja finanssilaitokset, tilintarkastajat, kirjanpitäjät, veroneuvojat, kiinteistövälittäjät, kaikki rahapelipalveluiden välittäjät ja tietyissä tapauksissa notaarit ja muut lakimiesammattien harjoittajat. Tämän lisäksi direktiivi käsittää kaikki juridiset ja fyysiset henkilöt, joiden tavaroiden tai palveluiden myynnissä maksu on vähintään 10 000 euroa ja se suoritetaan käteisellä, riippumatta onko kyseessä yksi liiketoimia vai usea erillinen liiketoimi, jotka ovat yhteydessä toisiinsa. (EUVL L 141,20.5.2015, s. 12-13)

Tietyissä kohdin neljäs rahanpesudirektiivi menee pidemmälle ja antaa yksityiskohtaisempia sääntöjä kuin FATF:n suositukset. Esimerkiksi neljäs rahanpesudirektiivi kattaa kaikki rahapelipalveluiden välittäjät kuin taas FATF:n suosituksissa on ainoastaan kasinot. Direktiivin ensimmäisen jakson toisen artiklan mukaan jäsenvaltioilla on oikeus tehdä poikkeus ja vapauttaa tietyt rahapelipalvelut asianmukaisen riskiarvion perusteella, jos rahanpesun riski on vähäinen. (EUVL L 141,20.5.2015, s.13)

Neljäs rahanpesudirektiivi on minimidirektiivi ja direktiivin ensimmäisen jakson viidennen artiklan mukaan jäsenvaltiot saavat pitää tiukempia sääntöjä unionioikeuden rajoissa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämiseksi. (EUVL L 141,20.5.2015, s. 16)

Riskiperusteista lähestymistapaa painotetaan myös neljännessä rahanpesudirektiivissä, koska riski rahanpesulle vaihtelee tapauskohtaisesti. (EUVL L 141,20.5.2015, s. 4)

” Riskiperusteisen lähestymistavan tukeminen on välttämätöntä, jotta jäsenvaltiot ja unioni voivat tunnistaa ja ymmärtää niihin kohdistuvat rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskit ja vähentää niitä.” (EUVL L 141,20.5.2015, s. 4)

Neljännän rahanpesudirektiivin kolmannen jakson mukaisesti direktiivi edellyttää myös yhteistyötä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Neljäs rahanpesudirektiivi edellyttää esimerkiksi, että jäsenvaltiot tekevät yhteistyötä keskenään unionissa. Neljäs rahanpesudirektiivi edellyttää myös jäsenvaltioiden tekevän toimenpiteitä, jos ilmoitusvelvolliset eivät noudata direktiivin artikloissa säädettyjä vaatimuksia. (EUVL L 141,20.5.2015, s.33-)

5 SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖ

5.1 Rikoslaki 39/1889

Rahanpesu kriminalisoitiin Suomessa vuonna 1994. Sitä ennen rikokset olivat osa kätke-
misrikoksen tunnusmerkistöä. Vuonna 2003 rahanpesusta tehtiin oma rikosnimikkeensä
rikoslakiin. (*Rahanpesun selvittelykeskus 2012*)

Suomen rikoslain (19.12.1889/39, 32 luku, 6§) mukaan rahanpesurikoksen tekee hän,
joka

*”ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan
rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tul-
lutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häi-
vyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikok-
sentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset”*

(*RL 19.12/1889, 32 luku, 6§*)

Tai

*”peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyö-
dyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, si-
jainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista
tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä”*

(*RL 19.12/1889, luku 32, 6§*)

Edellytys törkeälle rahanpesulle on, että rikoksen kautta saatu omaisuus on erittäin arvo-
kas tai rikos on ollut erittäin suunnitelmallinen. Rikoksen kokonaisuus täytyy myös olla
törkeä. (*RL 19.12/1889, luku 32, 7§*)

Omaisuus, joka on ollut rahanpesurikoksen kohteena rikoslain 32. luvun 6,7 tai 9 § mu-
kaisesti, tuomitaan valtiolle menetetyksi. Jos omaisuus on laadultaan sopiva, voidaan se
myös tuomita esirikoksella loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos
omaisuus ei ole laadultaan sopiva tai sitä ei voi tuomita loukatulle, tuomitaan omaisuus
valtiolle menetetyksi. Tällöin esirikoksella loukatun on oikeus saada vahingonkorvausta
tai edunpalautusta vastaava määrä valtion varoista. (*RL 19.12/1889, luku 32, 12§*)

Suomen rikoslain mukaan (19.12/1889, luku 32, 6§), joka rahanpesuun syyllistyy, on tuomittava sakkoihin tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Törkeästä rahanpesusta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Yritys on myös rangaistava teko.

5.2 Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017

Suomen rahanpesulaki (444/2017) perustuu EU:n neljänteen rahanpesudirektiiviin, joka puolestaan pohjautuu FATF:n suositukseen. Rahanpesulain tarkoitus on estää rahoitusjärjestelmän hyväksikäyttö rahanpesussa. Tämä laki ohjaa pääpiirteittäin kuinka ilmoitusvelvolliset työskentelevät rahanpesua vastaan Suomessa. Ilmoitusvelvollisilla tarkoitetaan rahanpesulain (444/2017) ensimmäisen luvun toisessa pykälässä mainittuja aloja. Näitä ovat muun muassa rahoituslaitokset.

Uusi rahanpesulaki, joka perustuu EU:n neljänteen rahanpesudirektiiviin, astui voimaan 3.7.2017. Laki asettaa velvollisuuksia kaikille pankeille ja muille finanssialan instituutioille. Velvollisuudet ovat muun muassa ilmoitusvelvollisuus, asiakkaan tunteminen ja velvollisuus noudattaa riskiperusteista lähestymistapaa. Nämä velvollisuudet käsitellään tarkemmin tulevassa kappaleessa. (*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017*)

6 RISKIPERUSTEINEN LÄHESTYMISTAPA

Riskiperusteinen lähestymistapa (*Risk-based approach, RBA*) on systemaattinen ja strukturoitu tapa käsitellä rahanpesuun liittyviä riskejä. Riskiperusteinen lähestymistapa perustuu FATF:n suosituksiin ja täten myös EU:n rahanpesudirektiiviin. Riskiperusteinen lähestymistapa tarkoittaa, että toimintojen, prosessien, sisäisten kontrollien ja resurssien kohdentamisen laajuus mukautetaan riskien mukaan. Efektiivinen riskiperusteinen lähestymistapa on jatkuva prosessi ja se tarkoittaa sitä, että pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee tunnistaa, arvioida ja ymmärtää ne riskit, mitkä ovat yhteydessä omaan toimintaan. Tämän lisäksi pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee luoda rutiineja riskien ehkäisemiseksi. Riskiperusteinen lähestymistapa antaa pankeille ja muille finanssialan toimijoille mahdollisuuden kohdentaa resurssit sinne, missä rahanpesun riskit ovat korkeimmat, ja tämän takia pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden rutiinit voivat olla erilaisia. Riskit muuttuvat sitä mukaan, kun uusia tuotteita ja palveluita tuodaan markkinoille, korkean riskiluokan asiakkaat avaavat tai sulkevat palveluita tai kun muita tuotteita, palveluita tai menettelytapoja muutetaan. Tämän takia pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee huomioida nämä muutokset ja päivittää säännöllisesti omia riskiarvioitaan. (*World Bank 2009, FATF 2018b, EBA 2016*)

6.1 Ilmoitusvelvollisen riskiarvio

Rahanpesulaki (444/2015, luku 2, 3§) velvoittaa ilmoitusvelvollisia laatimaan riskiarvion rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tunnistamiseksi ja arvioimiseksi. Riskiarvio muodostaa ilmoitusvelvollisen riskiperusteisen lähestymistavan perustan. Järkevä riskienhallinta edellyttää rahanpesun riskien tunnistamista ja analysointia sekä tunnistettujen riskien vastaisten toimintatapojen ja menettelyjen suunnittelua ja tehokasta täytäntöönpanoa. Riskienhallinnan riittämättömyys tai puutteellisuus altistaa pankit ja muut finanssialan toimijat vakaville riskeille, erityisesti maineriskeille, operatiivisille ja compliance riskeille sekä riskikeskittymille. Riskiarvion laatimiseksi ilmoitusvelvollisten tulee ottaa huomioon kaikki olennaiset luontaiset riskitekijät sekä jäännösriskit. Luontaiset riskitekijät kuvastavat rahanpesulle altistumista ilman valvontatoimenpiteitä, ja jäännösriskit kuvastavat näistä toimenpiteistä huolimatta jääneitä riskejä. Jäännösriski indikoi sitä, onko rahanpesun riskit tarpeeksi kontrolloituja. Riskiarvio mahdollistaa ymmärtämään,

miten ja missä määrin ilmoitusvelvollinen altistuu rahanpesulle ja terrorismin rahoittamiselle sekä määrittämään tarvittavan tason rahanpesun vastaisille resursseille riskien lieventämiseksi. (FATF 2014, BIS 2017, Wolfsberg Group 2015)

Riskiarvio tulee pitää ajan tasalla ja siinä tulee ottaa huomioon ilmoitusvelvollisen toiminnan luonne, koko ja laajuus sekä näihin suhteutettuna riittävät toimenpiteet, menettelytavat ja valvonta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien vähentämiseksi, mikä heijastaa ilmoitusvelvollisen riskinottohalukkuutta sekä hyväksyttävää riskitasoa. Rahanpesulain (444/2017, luku 2, 3§) mukaan ”toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja valvonnan tulee sisältää ainakin sisäisten toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja valvonnan kehittämisen sekä sisäisen tarkastuksen, jos tämä on perusteltua ilmoitusvelvollisen toiminnan luonne ja koko huomioon ottaen.” Ilmoitusvelvollisen tulee laatia edellä mainitut toimintaperiaatteet, menettelytavat ja valvonta sekä kehittää niihin liittyviä toimenpiteitä. (444/2017, luku 2, 3§, FATF 2014)

Riskiarviota voidaan hyödyntää monessa eri tarkoituksessa. Riskiarvion avulla pystytään tunnistamaan mahdollisuudet parantaa rahanpesun vastaisia menettelytapoja ja prosesseja sekä tehdä päätöksiä riskinottohalukkuudesta, valvontatoimien toteuttamisesta ja resursien kohdentamisesta. Tämän lisäksi riskiarvio edesauttaa ymmärtämään rahanpesun vastaisten ohjelmien yhteensopivuutta riskiprofiilin kanssa. Riskiarvion avulla ilmoitusvelvolliset voivat myös kehittää riskienhallintastrategioita, kuten esimerkiksi sisäisiä valvontatoimia sekä varmistamaan, että ylin johto sekä viranomaiset ovat tietoisia keskeisimmistä riskeistä, mahdollisista puutteista ja niiden korjaavista toimista. Riskiarvio auttaa myös hallintoa varmistamaan, että resurssit ja prioriteetit vastaavat riskejä. (Wolfsberg Group 2015)

6.2 Riskien tunnistaminen

Rahanpesun riskit ovat jaettu usein kolmeen eri kategoriaan: asiakaslähtöiset riskit, maantieteelliset riskit sekä tuotteisiin, palveluihin ja transaktioihin liittyvät riskit. Riskit vaihtelevat ja muuttuvat jatkuvasti, ja tämän takia pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee ottaa huomioon riskitekijät, jotka voivat nostaa tai vähentää rahanpesun riskiä.

6.2.1 Asiakasriskit

Tietyissä olosuhteissa kaiken tyyppiset asiakkaat voivat altistua rahanpesulle. Mutta joillakin asiakkailla voi olla korkeampi riski rahanpesulle riippuen asiakkaan liiketoiminnan luonteesta, asiakkaan ammatista tai odotetun transaktioaktiviteetin luonteesta. Pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee määritellä riskitaso jokaiselle yksittäiselle asiakkaalle, vaikka joillain asiakkailla voi olla alempi riski rahanpesulle. Asiakasriskin tarkkaan arviointiin täytyy ottaa huomioon myös muita muuttujia, kuten esimerkiksi asiakkaan maantieteellinen sijainti, tuotteet mitä haetaan ja asiakassuhteen pituus, koska nämä voivat myös vaikuttaa rahanpesun riskiin. (World Bank 2009)

Seuraavat ovat esimerkkejä asiakkaisiin liittyvistä riskitekijöistä:

- *”liikesuhde toteutetaan epätavallisissa olosuhteissa;*
- *asiakkaat, joiden asuinpaikkana on 3 kohdassa tarkoitettu maantieteellinen korkeamman riskin alue;*
- *oikeushenkilöt tai oikeudelliset järjestelyt, joita käytetään henkilökohtaisten varojen hallintaan;*
- *yrietykset, joissa on hallintarekisteröinnin hoitajia tai joiden osakkeet on laskettu liikkeeseen haltijaosakkeina;*
- *yrietysoiminta, jossa käytetään paljon käteissuorituksia;*
- *yrietyksen omistussuhteet vaikuttavat epätavallisilta tai liian monimutkaisilta verrattuna yrietyksen liiketoiminnan luonteeseen. ”*

(EUVL L 141,20.5.2015, s. 42)

Lista ei ole tyhjentävä.

6.2.2 Maantieteelliset riskit

Tietyillä mailla on korkeampi rahanpesun riski kuin muilla mailla. Maantieteellinen riski ei itsessään välttämättä tarkoita sitä, että asiakkaan riski rahanpesulle on matala tai korkea. Tämän takia pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee arvioida riskejä tapauskohtaisesti tiettyjen maantieteellisten alueiden osalta. Pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee tunnistaa ne alueet, joilla on korkeampi riski rahanpesulle. Tietyt

kansainväliset organisaatiot, kuten esimerkiksi FATF, ovat julkaisseet näin kutsuttuja ”mustia listoja”, eli listoja maista, joilla on korkeampi rahanpesun riski. (*World Bank 2009*)

Korkeariskiset maat voivat olla maita, jotka eivät noudata kansainvälisiä AML-standardeja tai maihin kohdistuu esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien määräämiä pakotteita tai maissa on huomattavasti korruptiota tai muuta rikollista toimintaa. Myös maat, jotka tukevat tai rahoittavat terrorismitoimintaa tai maissa toimii terrorismiryhmiä, lisäävät rahanpesun riskiä. (*FATF 2018b*)

6.2.3 Tuotteisiin, palveluihin ja transaktioihin liittyvät riskit

Tietyt tuotteet, palvelut ja transaktiot voivat olla korkeariskisiä rahanpesun kannalta. Korkea riski ilmenee usein esimerkiksi anonyymeissa, kansainvälisissä tai suurissa valuutatransaktioissa. (*World Bank 2009*)

Seuraavat ovat esimerkkejä tuotteista, palveluista tai transaktioista, joilla voi olla korkea riski rahanpesulle:

- ”yksityispankkipalvelu;
- tuotteet ja liiketoimet, jotka saattavat edistää anonyymiteettiä;
- ilman henkilökohtaista läsnäoloa hoidetut liikesuhteet tai liiketoimet, joihin ei liity tiettyjä suoja-toimia, esimerkiksi sähköisiä allekirjoituksia;
- maksu saadaan kolmannelta osapuolelta, joka on tuntematon tai jolla ei ole yhteyttä kyseiseen tapaukseen;
- uudet tuotteet ja uudet liiketoimintakäytännöt, uusi toimitusmekanismi mukaan luettuna, ja uusien tai kehittymässä olevien tekniikoiden käyttö sikä uusiin että aikaisempiin tuotteisiin.”

(*EUVL L 141, 20.5.2015, s. 42*)

Lista ei ole tyhjentävä.

6.3 Riskien käsittely

6.3.1 Asiakkaan tunteminen

Asiakkaan tunteminen (*Customer due diligence, CDD*) on yksi keskeisimmistä velvoitteista rahanpesulaissa. Se tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus tuntea asiakkaansa ja asiakkaan toiminnan laajuus niin laajasti kuin asiakassuhde edellyttää. Asiakkaan tunteminen käsittää kaikki ne toimenpiteet, mitkä liittyvät asiakkaan tunnistamiseen sekä asiakkaan toiminnan ja taustojen tuntemiseen. Rahanpesulaki velvoittaa pankkeja ja muita finanssialan toimijoita mukauttamaan näiden toimenpiteiden laajuus riskiarvioinnin perusteella. Ilmoitusvelvollisilla täytyy olla tehokkaat menetelmät asiakkaan tuntemiseen asiakassuhteissa, transaktioissa sekä palveluissa, missä on korkeampi rahanpesun riski. Rahanpesulain mukaan tietyissä tapauksissa voidaan noudattaa yksinkertaistettua asiakkaan tuntemismenetelmää. (*Finanssivalvonta 2015b & 2017a*)

Seuraavat ovat asiakkaan tuntemisen osa-alueita:

- Asiakkaan tunnistaminen ja todentaminen
- Tarvittaessa asiakkaan edustajan tunnistaminen ja todentaminen
- Tarvittaessa tosiallisen edunsaajan tunnistaminen ja todentaminen
- Tietojen hankkiminen asiakassuhteesta, kuten esimerkiksi liikesuhteen tarkoituksesta ja laadusta
- Tietojen dokumentoiminen ja säilyttäminen
- Jatkuva seuranta riskiperusteisesti
- Selonottovelvollisuuden noudattaminen

(*Finanssivalvonta 2015b*)

Pääsääntö on, ettei pankeilla tai muilla finanssialan toimijoilla tule olla anonyymejä tai tunnistamattomia asiakkaita. Pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla on oikeus kieltäytyä asiakassuhteesta henkilön kanssa, joka ei anna itsestään tai toiminnastaan tarpeeksi tietoja tai jonka toiminnan koko, sijainti tai tyyppi ei ole asiakkaan liiketoimintamallin mukaisia. (*Finanssivalvonta 2015b*)

6.3.2 Asiakkaan tunnistaminen

Asiakkaan tunnistaminen ja asiakkaan henkilöllisyyden todentaminen on keskeinen velvoite rahanpesulaissa. Asiakkaan tunnistamisen tavoitteena on varmistaa, että ilmoitusvelvolliset tietävät kenen kanssa ovat tekemisissä, kenen toimesta ja kenen varoilla. Rahanpesulain mukaan ilmoitusvelvollisten tulee noudattaa asiakkaan tunnistamiseen liittyviä toimenpiteitä riskiperusteisesti niin kauan, kun asiakassuhde kestää. (*Finanssivalvonta 2015b, Laki rahanpesun ja terrorismin estämisestä 444/2017, luku 3, 1§*)

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 2§) mukaan ilmoitusvelvollisilla on tunnistamis- ja todentamisvelvollisuus kun:

- Uusi vakituinen asiakassuhde perustetaan
- Aikaisemmat tunnistamis- ja todentamistiedot eivät ole riittäviä tai luotettavia
- Liiketoimen suuruus tai toisiinsa kytkeytyvien liiketoimien suuruus käteisenä on vähintään 10 000 euroa ja asiakkuus on satunnainen
- Liiketoimen suuruus tai toisiinsa kytkeytyvien liiketoimien suuruus on vähintään 10 000 euroa ja asiakkuus on satunnainen tai varojen siirto ylittää 1000 euroa.
- Liiketoimen epäillään liittyvän rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen tai kyseessä on epäilyttävä liiketoimi

(Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 2§)

Ilmoitusvelvollisten tulee kieltäytyä avaamasta asiakassuhdetta, suorittamasta liiketoimea tai ylläpitämästä liikesuhdetta, jos he eivät pysty suorittamaan toimenpiteitä asiakkaan tuntemiseksi tai tunnistamiseksi. Pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla on velvollisuus raportoida epäilyttävät liiketoimet rahanpesun selvittelykeskukselle. (*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 1§*)

6.3.3 Yksinkertaistettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus

Tietyissä tilanteissa voidaan noudattaa asiakkaan yksinkertaistettua tuntemisvelvollisuutta. Yksinkertaistettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus edellyttää, että asiakassuhteen tai liiketoimeen liittyvä rahanpesun riski on vähäinen. Yksinkertaistettu asiakkaan tunte-

misvelvollisuus ei vapauta ilmoitusvelvollisia asiakkaan tuntemiseen liittyvistä velvollisuuksista eikä jatkuvasta seurannasta. Ilmoitusvelvollisilla on silti velvollisuus havaita muutoksia asiakkaan käyttäytymisessä ja toiminnassa, mitkä voivat johtaa siihen, ettei asiakas enää täytä vaatimuksia yksinkertaistetulle asiakkaan tuntemisvelvollisuudelle. (*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 8§, Finanssivalvonta 2017b*)

Yksinkertaistetut menetelmät tarkoittavat muun muassa seuraavaa:

”Yksinkertaistettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus tarkoittaa sitä, että edellytysten täytyessä asiakasta ei tarvitse tunnistaa eikä tämän henkilöllisyyttä todentaa, mutta ilmoitusvelvolliselta edellytetään asiakassuhteen ja liiketoimien jatkuvaa seurantaa, jotta ilmoitusvelvollinen voisi havaita poikkeukselliset liiketoimet.”

(HE 25/2008 vp)

Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemisvelvollisuutta voidaan menetellä, jos asiakas on:

- *”Suomen viranomainen*
- *ETA-valtiossa toimiluvan saanut luottolaitos, rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, rahastoyhtiö, vakuutusyhtiö tai maksulaitos*
- *muussa kuin ETA-valtiossa toimiluvan saanut luottolaitos, rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, rahastoyhtiö tai vakuutusyhtiö, jota koskee Suomen rahanpesulakia vastaavat velvollisuudet ja jota valvotaan näiden velvollisuuksien noudattamisessa*
- *muussa kuin ETA-valtiossa toimiluvan saaneen luottolaitoksen, rahoituslaitoksen, sijoituspalveluyrityksen, rahastoyhtiön tai vakuutusyhtiön ETA-valtiossa toimiva sivukonttori*
- *yhtiö, jonka arvopaperi on arvopaperimarkkinalaissa tarkoitettun julkisen kaupankäynnin kohteena ja yhtiötä koskee rahoitusvälinedirektiiviä vastaava tiedonantovelvollisuus.”*

(Finanssivalvonta 2017b)

Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemisvelvollisuutta voidaan käyttää yllämainittujen asiakkaiden kanssa, koska heistä on saatavilla julkista ja luotettavaa tietoa, heidän toiminta on läpinäkyvää ja valvottua sekä heitä koskee myös rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen sääntely. (*Finanssivalvonta 2017b*)

6.3.3.1 Sähköiseen rahaan liittyvä poikkeus asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 9§) mukaan yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista voidaan noudattaa, jos seuraavat riskienhallinnan ehdot ovat täyttyneet:

- ”sähköinen tietoväline ei ole uudelleenladattava, tai siihen voidaan tallettaa maksulaitoslaissa tarkoitettua sähköistä rahaa kuukausittain enintään 250 euroa ja välinettä voidaan käyttää vain Suomessa;
- sähköiseen tietovälineeseen voidaan tallettaa enintään 500 euroa ja sitä voidaan käyttää vain Suomessa;
- sähköistä tietovälinettä voidaan käyttää vain tuotteiden tai palveluiden ostamiseen;
- sähköistä tietovälinettä ei voida ladata anonyymillä sähköisellä rahalla;
- sähköisen tietovälineen liikkeeseenlaskijalla on käytössään riittävät valvontamenetelmät epätavallisten tai epäilyttävien liiketoimien havaitsemiseksi;
- sähköisestä tietovälineestä voidaan lunastaa käteistä enintään 100 euroa.”

(*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 9§*)

6.3.4 Tehostettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus

Tehostettua asiakkaan tuntemista (*Enhanced Due Diligence, EDD*) noudatetaan jos asiakkaaseen, palveluun tai transaktioon liittyy korkeampi rahanpesun riski.

Ilmoitusvelvollisille tehostettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus tarkoittaa muun muassa seuraavaa:

”Tehostettuna asiakkaan tuntemista koskevat toimet voivat sisältää muun muassa sitä, että asiakkaan henkilöllisyyden todentamiseen ja luotettavaan dokumentaatioon kiinnitetään erityistä huomiota, selvitetään laajemmin liiketoimien taustaa ja tarkoitusta sekä mahdollisesti varojen alkuperää sekä seurataan asiakassuhdetta tehostetusti.”

(HE 25/2008 vp)

On useita eri tilanteita, jolloin tehostettuja toimia asiakkaan tuntemiseen vaaditaan:

6.3.4.1 Asiakkaalla tai transaktiolla on yhteyksiä tiettyihin valtioihin

Suomi on määritellyt tietyt valtiot, jotka eivät täytä kansainvälisiä rahanpesustandardeja, ja näihin valtioihin voi kohdistua jopa kansainvälisiä pakotteita. Pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee soveltaa tehostettuja tuntemistoimia asiakkaisiin, joilla on yhteyksiä näihin valtioihin. Tehostettu asiakkaan tuntemisvelvollisuus tarkoittaa myös sitä, että pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee soveltaa tehostettua ilmoitusvelvollisuutta. (*Finanssivalvonta 2015b*)

6.3.4.2 Etätunnistamiseen liittyvä tehostettu tuntemisvelvollisuus

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 11§) mukaan ilmoitusvelvollisten tulee soveltaa tiettyjä tehostettuja menetelmiä voidakseen vähentää rahanpesun riskiä, jos asiakas ei ole läsnä ja henkilöllisyyden todentaminen tapahtuu etänä. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaan henkilöllisyys todennetaan hankkimalla lisäasiakirjoja luotettavasti lähteestä, varmistetaan, että transaktio tehdään tililtä tai tilille, mikä on avattu asiakkaan nimissä tai todennetaan asiakkaan henkilöllisyys tunnistusvälineellä vahvan sähköisen tunnistamisen ja sähköisen luottamuspalvelun lain mukaan tai hyväksytyllä sähköisen allekirjoituksen varmenteella. Pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla tulee tämän lisäksi olla rutiinit asiakkaan etänä antamien tietojen kontrolloimiseen.

6.3.4.3 Kirjeenvaihtajasuhteisiin liittyvä tehostettu tuntemisvelvollisuus

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 12§) mukaan kirjeenvaihtajasuhde tarkoittaa toimintaa, jossa finanssialan instituutio, kuten esimerkiksi pankki, tarjoaa palveluita toiselle finanssialan toimijalle. Nämä palvelut voivat olla esimerkiksi kansainvälisiä maksuvälityksiä ja muita maksuvälityspalveluita tai tutkimuspalveluita.

Tiettyjä tehostettuja toimia tulee noudattaa kirjeenvaihtajasuhteessa, jos palveluita tarjoava luotto- tai rahoituslaitos sijaitsee ETA-alueen ulkopuolella. Ennen sopimuksen luomista, tulee ilmoitusvelvollisen varmistaa, että heillä on tarpeeksi tietoa siitä instituutiosta, mikä toimii kirjeenvaihtajana, kuten esimerkiksi kirjeenvaihtajan toimet rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi. Sopimuksessa tulee myös tulla ilmi asiakkaan tuntemista koskevien velvollisuuksien täyttämisestä sekä merkityksellisten tietojen välittäminen pyynnöstä vastapuolella toimivalle instituutiolle. Ylimmän johdon tulee myös hyväksyä kirjeenvaihtajasuhde ja suhdetta tulee seurata säännöllisesti. (*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 12§*)

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 12§) mukaan pankkien tai muiden finanssialan toimijoiden ei tule aloittaa tai jatkaa kirjeenvaihtajasuhdetta pöytälaatikkopankin kanssa, koska heidän toiminta voi olla yhteydessä rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen.

Pöytälaatikkopankki määritellään seuraavasti:

”Luotto- tai finanssilaitosta taikka luotto- tai finanssilaitoksen suhteen vastaavaa toimintaa harjoittavaa laitosta, joka on perustettu sellaisella lainkäyttöalueella, jolla sillä ei ole fyysistä toimipaikkaa eikä todellista johtoa, ja joka ei ole sidoksissa säänneltyyn finanssiryhmään.”

(EUVL L 141, 20.5.2015, s. 16)

6.3.4.4 Poliittisesti vaikutusvaltaiseen henkilöön liittyvä tehostettu tuntemisvelvollisuus

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 13§) mukaan pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden täytyy noudattaa tiettyjä tehostettuja toimenpiteitä poliittisesti vaikutusvaltaisten henkilöiden (*Political exposed person, PEP*) kanssa. Näillä henkilöillä on korkeampi riski muun muassa korruptioon ja lahjuksiin korkean statuksen vuoksi. Tämän takia pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee todeta asiakkaan mahdollinen PEP-status esimerkiksi kyselyillä. (*Finanssiala ry 2015*)

Jos asiakas on tai on ollut poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö tai on perheenjäsen tai yhtiökumppani sellaiselle henkilölle, täytyy ilmoitusvelvollisen ylemmän johdon hyväksyä asiakassuhde, seurata asiakassuhdetta jatkuvasti tehostettuna sekä toteutettava toimenpiteitä saadakseen selville varallisuuden alkuperä, joka liittyyvät asiakassuhteeseen tai liiketoimeen. (*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 13§*)

Poliittisesti vaikutusvaltaisessa asemassa ollut henkilö on toiminut tai toimii merkittävässä julkisissa tehtävissä, joita ovat muun muassa seuraavat:

”valtionpäämiehet, hallitusten päämiehet, ministerit sekä vara- ja apulaisministerit, parlamenttien ja niiden kaltaisten lainsäädäntöelinten jäsenet, poliittisten puolueiden johtoelinten jäsenet, korkeimpien oikeuksien, perustuslakituomioistuinten tai muiden sellaisten korkean tason lainkäyttöelinten jäsenet, joiden päätöksiin ei voida hakea muutosta, poikkeustapauksia lukuun ottamatta, tilintarkastustuomioistuinten tai keskuspankkien johtokuntien jäsenet, suurlähettiläät, asiainhoitajat sekä puolustusvoimien korkea-arvoiset upseerit, valtion omistamien yritysten hallinto-, johto- tai valvontaelinten jäsenet, kansainvälisen järjestön johtajat, varajohtajat ja johtokunnan tai vastaavan jäsenet.”

(EUVL L 141.20.5.2015, s. 15)

Henkilön ei katsota olevan poliittisesti vaikutusvaltaisessa asemassa, jos hän ei ole ollut merkittävässä julkisessa tehtävässä vähintään vuoteen. (*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 13§*)

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 13§) mukaan perheenjäseneksi lasketaan ”aviopuolisoa tai kumppania, joka asianomaisen maan kansallisessa lainsäädännössä rinnastetaan aviopuolisoon, lapsia ja heidän aviopuolisojaan tai edellä tarkoitettua kumppania ja vanhempia.”

Poliittisesti vaikutusvaltaisen yhtiökumppaniksi lasketaan:

”kaikkia luonnollisia henkilöitä, joiden tiedetään olevan yhteisöjen tai elinkeinonharjoittajien tai oikeudellisten järjestelyjen todellisia yhteisomistajia ja edunsaajia tai joilla tiedetään olevan mikä tahansa muu läheinen liikesuhde poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön tai tämän perheenjäsenen kanssa”

ja

” kaikkia luonnollisia henkilöitä, jotka ovat sellaisten yhteisöjen tai elinkeinonharjoittajien tai oikeudellisten järjestelyjen todellisia yksinomistajia ja edunsaajia, joista tiedetään, että ne on tosiasiallisesti perustettu poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön tai tämän perheenjäsenen eduksi”

(*Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 1. 4§*)

6.3.5 Asiakkaan tuntemistietojen säilyttäminen

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 3§) mukaan pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla on velvollisuus säilyttää asiakkaan tuntemista koskevia tietoja viisi vuotta siitä lähtien kun asiakassuhde on loppunut. Yksittäisestä liiketoimesta täytyy tietoja säilyttää viisi vuotta sen jälkeen, kun satunnainen liiketoimi on suoritettu. Henkilötietojen lisäksi tulee tietoja säilyttää muun muassa asiakkaan toiminnasta ja sen laajuudesta ja laadusta, taloudellisesta asemasta, palveluiden käytöstä sekä varojen alkuperästä.

Tuntemistietojen säilyttämisen tarkoitus on, että pankit ja muut finanssialan toimijat pystyvät todistamaan viranomaisille, kuinka asiakkaat ovat tunnistettu, kuka on tunnistanut ja millä tiedoilla tunnistaminen on tehty. Tiedot asiakkaan tuntemisesta täytyy pitää erillään rahanpesuilmoitusten tiedoista. (*Finanssivalvonta 2015b*)

Ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus informoida asiakkaita siitä, että asiakkaan tuntemista koskevia tietoja sekä henkilötietoja voidaan käyttää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen, paljastamiseen ja selvittämiseen sekä rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen kohteena olleen rikoksen tutkimiseen. Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 3§) mukaan tietoja, mitkä ovat kerätty rahanpesun ja terrorismin vastaiseen työhön, ei saa käyttää tarkoitukseen, mikä on yhteensopimaton näiden tarkoitusten kanssa.

6.3.6 Asiakasta koskevien tietojen hankinta ja jatkuva seuranta

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 4§) mukaan ilmoitusvelvollisten tulee hankkia tarvittavia tietoja asiakkaan toiminnasta, asiakkaan liiketoiminnan laajuudesta ja laadusta sekä tarjotuista palveluista sekä tuotteista ja siitä, kuinka ne voivat vaikuttaa asiakkaan toimintaan. Tarvittavien tietojen määrä vaihtelee. Asiakassuhteeseen liittyvien tietojen hankinta helpottaa poikkeavien liiketoimien ja palveluiden epätavallisen käytön havaitsemista. Se tukee myös ilmoitusvelvollisten selonotto- ja ilmoitusvelvoitteiden täyttämistä. Asiakkaan tietoja voidaan myös verrata julkisiin rekistereihin, kuten esimerkiksi väestötieto-, luottotieto- ja kaupparekisteriin. Jos asiakassuhteeseen liittyy korkeampi rahanpesun riski, tulee ilmoitusvelvollisten soveltaa tehostettuja toimenpiteitä asiakkaan tuntemiseen ja tunnistamiseen, mikä voi esimerkiksi tarkoittaa lisätietojen hankkimista asiakkaasta ja asiakkaan toiminnasta. Tietyissä tapauksissa voidaan noudattaa yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista. (*Finanssivalvonta 2015b*)

Pankit ja muut finanssialan toimijat pystyvät hallitsemaan tehokkaasti riskejä vain, jos ne ymmärtävät asiakkaidensa tavanomaisen toiminnan. Tämän avulla pystytään puolestaan tunnistamaan epätavalliset liiketoimet, mitkä eivät kuulu asiakkaan normaaliin käyttäytymiseen. Ilmoitusvelvollisten tulee jatkuvasti seurata (*Ongoing Due Diligence, ODD*) ja vahtia asiakassuhteita sekä asiakkaiden tuotteiden ja palveluiden käyttöä. Pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee varmistaa, että asiakkaan toiminta vastaa niitä tietoja mitä on asiakkaasta ja asiakkaan toiminnasta. Seurantaan liittyy myös oleellisesti

asiakasprofiilin muutosten tunnistaminen (esimerkiksi muutokset käyttäytymisessä, palveluiden käytössä ja rahan määrässä), mikä saattaa edellyttää uusien lisätoimenpiteiden soveltamista. Jatkuvan seurannan tavoite on kehittää asiakkaan tuntemista sekä riskienhallintaa. *(FATF 2014, BIS 2017)*

Asiakkaan jatkuva seuranta on olennainen osa epäilyttävien transaktioiden havaitsemista. Sillä tarkoitetaan asiakkaan liiketoimien seuraamista sen määrittämiseksi, vastaavatko toimet pankin asiakkaasta olevia tietoja, tuotteiden tai liikesuhteen tarkoitusta tai asiakassegmentille tyypillistä käyttäytymistä. Pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee pystyä tunnistamaan sellaiset liiketoimet, jotka eivät näytä olevan taloudelliselta kannalta järkeviä, joihin liittyy suuria käteistalletuksia tai jotka eivät ole yhdenmukaisia asiakkaan tavanomaisten ja odotettujen liiketoimien kanssa. Seuranta tulee suorittaa jatkuvasti. Asiakkaan jatkuva seuranta ei vaadi automaattisia järjestelmiä, mutta ne voivat olla ainoa realistinen tapa seurata liiketoimia, jos transaktioita tapahtuu suuria määriä päivittäin. *(FATF 2014, BIS 2017)*

Jatkuvaa seuranta tulisi tehdä suhteessa kaikkiin liikesuhteisiin ja liiketoimiin, mutta seurannan laajuuden tulee perustua pankin riskianalyysiin. Seuranta tulee tehdä riskiperusteisesti ja sitä tulee tehdä tehostetusti korkeariskisissä asiakkaissa. *(BIS 2017)*

6.3.7 Selonotto- ja Ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen

Ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen edellyttää sitä, että ilmoitusvelvolliset tuntevat asiakkaansa ja asiakkaan toiminnan niin hyvin, että poikkeavien transaktioiden ja toimeksiantojen huomaaminen on mahdollista. Pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla on velvollisuus raportoida epäilyttävät tapaukset rahanpesun selvittelykeskukselle. Rahanvälityspalveluiden välittäjien tulee kuitenkin raportoida kaikki yksittäiset tai toisiinsa yhteydessä olevat yli 1000 euron suuruiset liiketoimet. Velvollisuuksien laiminlyönti voi johtaa seuraamuksiin rikoslain mukaisesti. *(Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 4, 1§)*

Rahanpesulain *(444/2017, luku 3, 4§)* mukaan pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee kiinnittää erityisesti huomiota liiketoimiin, jos:

- Liiketoimen rakenne tai koko poikkeaa tavanomaisesta
- Ilmoitusvelvollisen koon tai toimipaikan osalta poikkeaa tavanomaisesta
- Ei ole taloudellista tarkoitusta
- Ei sovi yhteen ilmoitusvelvollisella olevien asiakastietojen kanssa

(Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 3, 4§)

Jos liiketoimi on poikkeava tai jos ilmoitusvelvollinen epäilee, että liiketoimea käytetään rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen, tulee ilmoitusvelvollisen keskeyttää tai kieltäytyä suorittamasta liiketoimi asiakkaan kanssa. Rahanpesulain (444/2017, luku 4, 5§) mukaan ilmoitusvelvollisilla on oikeus myös suorittaa liiketoimi, jos liiketoimen keskeyttäminen tai siitä kieltäytyminen hankaloittaisi tosiasiallisen edunsaajan selvittämistä.

Pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla on velvollisuus selvittää poikkeavan liiketoimen taustat, alkuperä ja tavoite. He voivat esimerkiksi pyytää asiakkaalta lisätietoja liiketoimen vahvistamiseksi. Selontotovelvollisuuden täyttämisen jälkeen tulee ilmoitusvelvollisten ilmoittaa mahdollinen epäilyttävä liiketoimi rahanpesun selvittelykeskukselle. Ilmoitusvelvolliset voivat raportoida niin yksittäisiä liiketoimia kuin myös useita samassa yhteydessä olevia liiketoimia. Ilmoittaminen tapahtuu elektronisesti, ja raporttien tulee sisältää tietoja epäilyttävistä liiketoimista sekä myös asiakkaan tuntemistiedoista. Rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus saada tarvittavia lisätietoja ilmoitusvelvollisilta. *(Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 4, 1§)*

Tiedot rahanpesuilmoituksista säilytetään viisi vuotta ja ne tulee säilyttää erillään asiakasta koskevista tuntemistiedoista. Tiedot voidaan poistaa viiden vuoden kuluttua, kun asiakassuhde on päätynyt tai epäilyttävä liiketoimi suoritettu, jos tietoja ei ole tarvetta säilyttää rikostutkinnan, meneillään olevan oikeuskäsittelyn tai ilmoitusvelvollisen oikeuksien turvaamiseksi. Ilmoitusvelvollisilla on vaitiolovelvollisuus, ja asiakkaalle ei saa paljastaa, että hän tai joku toinen henkilö ollut ilmoituksen kohde eikä asiakkaalla ei ole oikeutta tietoihin, mitkä liittyvät laissa säädettyyn ilmoitusvelvollisuuteen. *(Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017, luku 4, 3-4§)*

6.3.8 Yhteistyö rahanpesun selvittelykeskuksen kanssa

Rahanpesun selvittelykeskus on Keskusrikospoliisin alainen vuonna 1998 perustettu ryhmä, jonka päätehtävänä on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen, paljastaminen, selvittäminen sekä tutkintaan saattaminen. Rahanpesun selvittelykeskuksen tehtävänä on myös rahanpesuilmoitusten analysointi sekä yhteistyö kansainvälisten järjestöjen ja muiden valtioiden, Suomen viranomaisten sekä ilmoitusvelvollisten kanssa. (*Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 445/2017, 2§, rahanpesun selvittelykeskus 2017*)

Rahanpesulain (444/2017, luku 4, 1§) mukaan ilmoitusvelvollisten tulee ilmoittaa epäilyttävät liiketoimet rahanpesun selvittelykeskukselle. Tämä tukee myös FATF:n (2018b) 20. suositusta epäilyttävien transaktioiden raportoinnista. Pankkien rahanpesuilmoitusten määrät rahanpesun selvittelykeskukselle ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosina. Yleisimmät syyt rahanpesuilmoituksen tekemiselle olivat epätavalliset tilisiirrot, poikkeavuus asiakassegmentin käyttäytymisestä ja puutteelliset tiedot rahojen alkuperästä. (*Rahanpesun selvittelykeskus 2017*)

Rahanpesun selvittelykeskus ei tee rikosten esitutkintaa, mutta voi kuitenkin käynnistää esitutkinnan rahanpesuilmoituksen perusteella. Rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus antaa ilmoitusvelvollisille enintään 10 päivän määräys liiketoimen keskeyttämiseksi, jos se nähdään välttämättömänä rahanpesurikoksen tutkimiseksi ja selvittämiseksi. Rahanpesun selvittelykeskuksella on myös oikeus saada lisätietoja epäilyttävistä liiketoimista. Tämän lisäksi rahanpesun selvittelykeskus voi jäädyttää varoja terrorismin torjumiseksi annetun lain mukaan. (*Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 445/2017, 6§, Rahanpesun selvittelykeskus 2017*)

7 RAHANPESUN VASTAINEN TYÖ

7.1 Riskiperusteinen lähestymistapa

FATF:n (2018b) suosituksiin perustuvassa neljännessä rahanpesudirektiivissä (EUVL L 141, 20.5.2015, s. 4), kuten myös Suomen rahanpesulaissa (444/2017, luku 3, 1§), korostetaan riskiperusteisen lähestymistavan noudattamista. Riskiperusteinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että toimintojen, prosessien, sisäisten kontrollien ja resurssien kohdentamisen laajuus mukautetaan riskien mukaan. Riskiperusteinen lähestymistapa antaa pankkeille ja muille finanssialan toimijoille mahdollisuuden kohdentaa riskit sinne, missä rahanpesun riskit ovat korkeimmat. (World Bank 2009) Tästä johtuen pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden menetelmät rahanpesun vastaisessa työssä voivat olla erilaisia.

Riskiperusteista lähestymistapaa käsiteltiin myös tämän tutkimuksen haastatteluissa. Hanna-Leena Yli-Fossi ja Stefan Sveholm kokivat, että riskiperusteinen lähestymistapa helpottaa resurssien kohdentamisessa, ja tämä heijastaa myös World Bankin (2009) määritelmää riskiperusteisesta lähestymistavasta. Stefan Sveholm korosti asiakkaan riskiluokituksen ja riskiluokitusmallin tärkeyttä, koska se mahdollistaa määrittelemään korkean riskiluokan asiakkaat. Tämä heijastaa osittain myös FATF:n (2014) näkemystä riskiluokituksesta, sillä FATF:n mukaan riskiluokituksen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään ilmoitusvelvollisen rahanpesun riskejä sekä tarvittavien toimenpiteiden määrää suhteessa riskeihin. Stefan Sveholmin mukaan korkean riskiluokan asiakkaille noudatetaan automaattisesti tehostettua tuntemista, tiheämpää asiakkaan seuraamista ja tiukempaa parametriaa transaktiomonitoroinnissa. Hans Söderlund koki riskiperusteisuuden tuovan lisää joustavuutta, mutta hän otti huomioon sen, että ilmoitusvelvollisten tulee kyetä osoittamaan korostuneesti viranomaisille työn ja prosessien toimivuus. Mika Linna puolestaan koki riskiperusteisuuden siten, ettei sen tavoitteena ole estää kaikkea vaan kohdentamaan resurssit sinne, missä on rahanpesun suurin riski. Tämä on myös osittain yhdenmukaista World Bankin (2009) määritelmän kanssa. Armi Taipale otti myös huomioon sen, että riskiperusteisesta lähestymistavasta huolimatta alhaisen riskin ryhmissä voi esiintyä väärinkäytöksiä ja tämän takia itsekriittisyys sekä laadukkaat menetelmät riskienhallinnassa ovat välttämättömiä. Armi Taipale otti myös huomioon sen, mitä riskiperusteisuus tarkoittaa valvojalle: enemmän tarkistuksia korkean riskiluokan valvottavaryhmissä.

”Koen riskiperusteisen lähestymistavan helpotukseksi ilmoitusvelvollisen kannalta, sillä se antaa mahdollisuuden kohdistaa voimavarat niihin rikisimpiin. Käytännössä se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kaikille asiakkaille ei kohdisteta samanlaisia kysymyksiä, kaikilta ei ikään kuin tarvitse kysyä kaikkea, sen mukaan miten arvioidaan minkä tyyppiset asiat rahanpesua riskiä nostaa.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Jos meillä ei olisi riskiperusteista lähestymistapaa, olisi vaikea kohdistaa resursseja tai tietää miten kohdistaa ne. Asiakkaan riskiluokitus ja riskiluokitusmalli - ne keinot, joilla voidaan käytännössä hyödyntää ja noudattaa riskiperusteista lähestymistapaa: palataan arvioon, tunnistetaan riskialueet ja sen perusteella tuodaan tunnistetut riskiarviot siihen asiakkaan riskiluokitusprosessiin, jotta me saadaan sellaisia asiakkaita kohonneiden riskiluokkien asiakkaita, jotka riskiarvion mukaan muodostavat kohonneen riskin. Käytännössä se tarkoittaa kohonneiden riskiluokkien asiakkaille automaattisesti tehostettua tuntemista, tiheämpää asiakkaan jatkuvaa seuranta ja tiukempaa parametriaa transaktiomonitoroinnissa. Tämä on se mitä riskiperusteinen lähestymistapa käytännössä tarkoittaa.” – Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Riskiperusteinen lähestymistapa on tietysti määrin tuonut joustavuutta. Jokainen toimija pystyy omasta näkökulmasta räätälöimään sen oman valvontansa ja siihen liittyvät kontrollitoimenpiteet ja prosessit oman liiketoimintansa mukaisesti. Ikään kuin jokainen ei ole samassa muotissa. Annetaan tiettyä joustovaraa ja suunnitteluvara, mutta sitten pitää vahvasti pystyä näyttämään viranomaisille ne prosessit, että ne käytännössä toimivat.” - Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Riskiperusteinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että viime kädessä ilmoitusvelvollisen tehtävänä on kohdentaa resurssinsa ja työnsä mahdollisimman tehokkaasti. Riskiperusteisuuden lähtökohtana on sen hyväksyminen, että jotain asioita voi mennä läpi, mutta ne ovat niin vähämerkityksellisiä, ettei niillä ole merkitystä kokonaisuuden kannalta. Riski-

perusteisuus ei pyri ehkäisemään kaikkea, vaan kohdentamaan toimenpiteet sinne, missä rahanpesun riski on suurin.” – Mika Linna, Finanssiala ry

”Riskiperusteisuus tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollinen ja valvoja arvioivat jatkuvasti oman toimintansa riskejä ja kohdistavat resursseja suuririskisiin toimintoihin. Valvojalla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että se suorittaa tarkastuksia enemmän suuren riskin valvottavaryhmissä kuin alhaisen riskin ryhmissä. Riskiperusteinen lähestymistapa edellyttää laadukasta metodia riskien arviointiin ja riittävää itsekriittisyyttä. Siitä huolimatta alhaisen riskin ryhmissä, kuten esimerkiksi tietyt tuotteet, maantieteellinen alue, voi esiintyä väärinkäytöksiä. Valvojat arvioivat osana tarkastuksia myös riskiperusteista lähestymistapaa. Jos esimerkiksi riskiarviota ei ole laadittu tai se on selkeästi perustelematon, valvoja voi puuttua toimintaan korjausehdotuksilla ja viime kädessä sanktioilla.” - Armi Taipale, valtiovarainministeriö

7.2 Riskien tunnistaminen ja niihin varautuminen

Rahanpesun riskien tunnistaminen ja niihin varautuminen on tärkeää. Rahanpesulain (444/2017, luku 2, 3§) mukaan jokaisen ilmoitusvelvollisen tulee laatia riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tunnistamiseksi. Riskiarvion tavoitteena on tunnistaa rahanpesun riskit sekä laatia toimenpiteet ja menettelytavat riskien vähentämiseksi. Riskiarvio luo FATF:n (2014) mukaan pohjan riskiperusteiselle lähestymistavalle.

Riskien tunnistamisen ja niihin varautumisen tärkeys nousi myös esille tämän tutkimuksen haastatteluissa. Stefan Sveholm, Hanna-Leena Yli-Fossi ja Hans Söderlund korostivat lakisääteisen riskiarvion tärkeyttä riskien tunnistamisessa. Tämä tukee myös FATF:n (2014) määritelmää riskiarvioista, sillä FATF:n mukaan riskiarviot mahdollistavat ymmärtämään, miten ja missä määrin ilmoitusvelvolliset altistuvat rahanpesun riskeille. Mika Linna puolestaan huomioi asian monimutkaisuuden, sillä yhteistä pohjaa riskiarvoille ei ole. Tämä luo hänen mukaansa haasteita ilmoitusvelvollisille, sillä ilmoitusvelvolliset joutuvat koko ajan arvioimaan ovatko he tehneet tarpeeksi. Armi Taipale, Stefan Sveholm ja Hanna-Leena Yli-Fossi kokivat myös teknologian kehityksen tärkeänä rahan-

pesun vastaisessa työssä. Armi Taipale koki teknologian auttavan riskienhallinnassa, kuten esimerkiksi lohkoketjuteknologian audit trailissä. Stefan Sveholm koki myös tärkeäksi automaattisten järjestelmien kehityksen maksuliikenteen seuraamiseksi rahanpesun vastaisessa työssä. Hanna-Leena Yli-Fossi korosti myös järjestelmäkehityksen tärkeyttä, koska digitaalisessa ympäristössä järjestelmien täytyy korvata se, mitä toimihenkilö tekee. Hans Söderlund nosti esille puolestaan riski-indikaattoreiden merkityksen asiakassuhteiden valvonnassa. Armi Taipale korosti myös riskien analysointia laajemmin, koko organisaation tasolla. Hän myös huomioi ilmoitusvelvollisten vastuun lisääntymisen, koska seurauksia on kiristetty uudessa lainsäädännössä.

”Lakisäätöinen riskiarvio on runkodokumentti, missä käydään läpi kaikki osa-alueet ja mitä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskejä niihin liittyy. Siinä kuvataan koko asiakaskanta pääpiirteissään, minkälaisia riski-indikaattoreita liittyy tai ei liity, kaikki tuotteet ja palvelut, jakelukanavat ja maantieteelliset alueet. - - Konzernissa on useita erilaisia riski-indikaattoreita, millä pyritään saamaan kiinni näitä eri asiakassuhteissa. Niitä voi olla maariski tai tuotteeseen tai palveluun liittyvä riskipisteitys, mikä on tehty konsernissa perustuen omaan analyysitoimintaan. Esimerkkinä kansainvälinen private banking on enemmän riskialttiimpi kuin kotimainen. Voi olla erilaisia ristipisteytyksiä.”

– Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Kaikki alkaa ilmoitusvelvollisen riskiarviosta. Dokumentissa ilmoitusvelvollinen määrittelee ja pyrkii analysoimaan, mitkä ovat ne riskit joihin ilmoitusvelvollinen saattaa omassa työssä kohdata. Näitä tunnistettuja riskejä rajataan erilaisin kontrollifunktioin. - - Teknologia on johtanut siihen, että enemmän tapahtuu linjoja pitkin. Pankille mahdollisuus päästä kiinni niihin linjoja pitkin tapahtuviin transaktioihin, vaikka tänäpäivänä ne osataan piilottaa paljon paremmin kuin aikaisemmin. Tämä kaikki johtaa siihen, että meidän täytyy yrittää kehittää meidän omia automaattisia järjestelmiä, jotta me päästään kiinni siihen maksuliikenteeseen mahdollisimman livenä.” - Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Uuteen lakiin on kirjattu, että ilmoitusvelvollisen tulee tehdä riskiarvio. Jokainen ilmoitusvelvollinen itse arvioi, että mitä on meidän kannalta ne mitä me halutaan nostaa esiin

ja mitkä ovat meidän toimintakannalta ne kriittisimmät kohdat. Tietysti se, että ollaan kiinnitetty oikeisiin asioihin huomiota. Se on jatkuvaa trendien perässä pysymistä. -- Toki se järjestelmäkehitys myös. Mitä enemmän siirrytään digitaalisempaan ympäristöön, niin järjestelmän pitää tehdä se työ mitä toimihenkilö tekee.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Riskiarvioita tehtaillaan EU:n, kansallisella, toimialan ja ilmoitusvelvollisten tasoilla, mutta niille ei ole yhtenäisiä tai yhteensopivia malleja, menetelmiä tai edes terminologiaa – eikä myöskään punaista lankaa, mikä johtaisi alemmalta tasolta ylemmäs. Lopputuloksena on riskiarvioiden sekamelska ja lähestymistapa, jossa jokainen määrittelee itse, miten riskinsä arvioi. Valvovien viranomaisten ja ilmoitusvelvollisten välillä pitäisikin käydä jatkuvaa keskustelua ja rakentaa yhteiset kriteerit, jotteivat ilmoitusvelvolliset koko ajan joutuisi arvioimaan ja murehtimaan sitä, onko asian eteen tehty riittävästi vai ei. Saattaahan tämä olla myös tietoinen valinta, jolla tunnolliset yritykset yritetään saada tekemään enemmän kuin oikeastaan tarvitsisi, mutta oikeusvaltioon tällainen lähestymistapa ei oikein istuisi.” – Mika Linna, Finanssiala ry

”Viimeaikaisessa sääntelykehityksessä on haluttu luopua tick-the-box ajattelumallista, jotta riskejä arvioidaan laajemmin ja paremmin tiedostaen koko organisaation tasolla. Samalla ilmoitusvelvollisille on tullut lisää vastuuta, koska lainsäädännön rikkomisesta aiheutuvat seuraamukset ovat ankaroituneet. Molemmissa malleissa on hyviä ja huonoja puolia. On kuitenkin vaikeaa nähdä, että enää palattaisiin tick-the-box –malliin. - - Teknologia voi mahdollistaa riskien paremman hallinnan (esimerkiksi lohkoketjuteknologian audit trail) tai riskienhallintaa voidaan toteuttaa vahingonkorvausvastuun avulla suhteessa asiakkaisiin (esimerkiksi kielto antaa verkkopankkitunnuksia muille). Toisaalta pankin velvollisuus tuntea asiakkaan asiakas voi johtaa siihen, ettei asiakkuutta voida siihen liittyvistä riskeistä johtuen enää ylläpitää.” - Armi Taipale, valtiovarainministeriö

7.3 Riskitekijät

Rahanpesu aiheuttaa pankeille paljon eri tyyliä riskejä. Rahanpesun riskit ovat yleensä jaettu kolmeen eri päätyyppiin: asiakaslähtöisiin riskeihin, maantieteellisiin riskeihin sekä tuotteisiin, palveluihin ja transaktioihin liittyviin riskeihin. (*World Bank 2009*)

Eri tyylliset rahanpesun riskit nousivat myös esille tämän tutkimuksen haastatteluissa. Haastateltavat kokivat muun muassa anonyymiuden vakavana riskinä. Tämä tukee myös neljännessä rahanpesudirektiivissä (*EUVL L 141, 20.5.2015, s. 42*) olevaa listausta riskitekijöistä, jossa anonyymiys on otettu esille. Stefan Sveholmin mukaan virtuaalivaluutat ovat suosittuja huonon jäljitettävyyden takia eikä ilmoitusvelvolliset pysty näkemään kuka maksun maksaja tai vastaanottaja on. Hänen mukaansa virtuaalivaluutat ovat vahvasti polarisoituneet sijoittajiin ja rikolliseen toimintaan. Armi Taipale korosti puolestaan sitä, ettei anonyymiä maksamista pysty kokonaan estämään verkossa, mutta hänen mukaansa käteisen määrä anonyymina maksuvälineenä tulee vähentymään. Armi Taipale otti huomioon myös sen, että tietyillä ryhmillä, kuten esimerkiksi poliittisesti vaikutusvaltaisilla henkilöillä, on aina korkea rahanpesun riski. Hanna-Leena Yli-Fossi ja Mika Linna puolestaan kokivat virtuaalivaluutat osin sääntelykysymyksenä. Hanna-Leena Yli-Fossin mukaan virtuaalivaluutat voisi olla teoriassa jäljitettävämpää verrattuna käteiseen. Mika Linna korosti myös sitä, että nopea rahan liikkuminen luo myös täysin uusia haasteita rahanpesun vastaisessa työssä. Hans Söderlund nosti puolestaan esiin arvopaperimarkkinoiden ja pk-sektorin kasvun rikollisessa toiminnassa. Tämän takia on hänen mukaan tärkeää yhdistää erilaisia valvontaindikaattoreita rahanpesun vastaisessa työssä.

”Sen ymmärtäminen on tärkeää, että mikä on rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riski liittyen tiettyyn tuotteeseen tai palveluun. Jos rikollinen mieli haluaa hyväksikäyttää järjestelmää, on todella nopea tapa pestä raha saamalla sen arvopaperimarkkinoille. Tämän takia indikaattorien yhdistäminen valvontamielessä on tärkeää, eli miten rahanpesun indikaattorit peilaavat arvopaperimarkkinoiden indikaattoreihin. - - Pitää olla hereillä, jos tulee muutoksia ja uusia rahanpesun trendejä. Se mikä on keskusteluissa tullut esille, on se, että rikolliset on alkanut miettimään yritysten perustamista rahanpesu tarkoituksessa. Vaikka pk-sektori ei meidän toiminnassa näy, niin tietenkin konsernin täytyy olla tarkkana” – Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Kryptovaluutat ja ulkomaanmaksut ovat hyvin tyypillisiä tapoja yrittää pestä rahaa. Kryptovaluutat ovat hyvin polarisoitunutta: täysin legitiimejä sijoittajia, jotka haluavat pikavoittoja ja rikollisia. Kryptovaluutat ovat suosittuja niiden huonon jäljitettävyyden takia: ilmoitusvelvolliset eivät pysty nähdä kuka on maksaja tai maksun saaja, osapuolena voi olla Bitcoin pörssi yhtenä esimerkkinä.” - Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Direktiivin liitteessä on lueteltu eri riskitekijöitä, joita on otettava huomioon (esimerkiksi asiakasryhmä, tuote, palvelu, maantieteellinen alue). Samalla direktiivissä on tuotu esiin muutamia ryhmiä, kuten poliittisesti vaikutusvaltaiset henkilöt, joihin liittyy aina korkea rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski. - - Tulevaisuuden haasteet liittyvät verkkomaksamiseen esimerkiksi Tor-verkossa, jossa tehtävät maksut ovat vaikeammin selvitettävissä. Anonyymiä maksamista ei voida verkossakaan täysin kieltää. Käteisen rahan rooli anonyyminä maksuvälineenä kuitenkin tulee vähenemään.” - Armi Taipale, valtiovarainministeriö

”Virtuaalivaluutathan on kansallisessa riskiarviossa nostettu yhdeksi riskitekijäksi sen anonymiteetin perusteella. On toki näkökulmia, että se on säätelykysymys. Jos ne saataisiin sääntelyn piiriin, niin virtuaaliraha olisi teoriassa jäljitettävämpää verrattuna käteiseen rahaan. Rahanpesuriskejä arvioidessa on myös otettava huomioon teknologioihin liittyvät riskit.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Paljon on muuttunut ja muuttuu edelleen. Tuotteet ovat monimutkaistuneet ja rajat ovat hävinneet EU:n sisällä ja mataloituneet muuallekin. Sääntely ja vaikkapa pakotekuviot mutkistavat kenttää koko ajan. - -Haasteita aiheuttavat myös virtuaalivaluutat ja uudet maksupalvelujen tarjoajat. Yksi asia sääntelyä laadittaessa on sen punnitseminen, onko parempi, että toimijat ovat Suomessa, jolloin viranomaisilla on mahdollisuus saada tietoa ja rakentaa yhteistyökuvioita, vai muita tiukempi sääntely, jolloin toimijat saattavat helposti kadota ulkomaille, EU:n ulkopuolelle. Muutoksia on paljon ja tahti tuntuu vain kiihtyvän. Esimerkkinä tästä ovat pikamaksujärjestelmät. Sepa mullisti aikanaan EU:n sisäiset maksut ja nyt ollaan siinä tilanteessa, että raha liikkuu todella nopeasti paikasta toiseen, mikä luo aivan uusia haasteita riskien hallinnalle.” - Mika Linna, Finanssiala ry

7.4 Asiakkaan tunteminen ja poikkeavuuksien löytäminen

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 4§) yksi tärkeimmistä velvoitteista ilmoitusvelvollisille on asiakkaan tunteminen. Se tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollisten tulee tuntea asiakkaansa ja asiakkaan toiminta riskiperusteisesti niin hyvin, että he pystyvät havaitsemaan epätavalliset liiketoimet tai muutokset asiakkaan normaalissa käyttäytymisessä.

Tutkimuksen haastatteluissa asiakkaan tunteminen koettiin tärkeäksi poikkeavuuksien löytymisen kannalta. Tämä tukee myös Finanssivalvonnan (2017a) näkökantaa, sillä Finanssivalvonnan mukaan ilmoitusvelvollisten tulee tuntea asiakkaansa ja asiakkaan toiminta niin laajasti kuin asiakassuhde edellyttää. Rahanpesu on monimuotoinen ilmiö, jolloin poikkeavuudet voivat indikoida siitä. Hanna-Leena Yli-Fossi nosti esille rahanpesun ketjumaisuuden, jolloin asiakkaan poikkeava käytös voi ennakoida rahanpesua, vaikka hän huomioi kuitenkin sen, että asiakkaan normaalikin käytös voi olla epäilyttävää. Tämä heijastaa myös osin FATF:n (2014) näkökantaa siitä, että muutoksien huomaaminen asiakkaan profiilissa on osa asiakkaan jatkuvaa seuranta ja voi täten edesauttaa epäilyttävien transaktioiden huomaamista. Stefan Sveholm painotti puolestaan poikkeavuuksien löytämistä ja näiden raportoimista sekä asiakkaan tuntemisen hyödyntämistä järjestelmäteknillisesti. Hans Söderlund koki myös epätavanomaisten ja epäilyttävien transaktioiden pysäyttämisen tärkeänä. Tämä heijastaa myös BIS:n (2017) näkökantaa asiakkaan jatkuvasta seuraamisesta, millä tarkoitetaan asiakkaan liiketoimien seuraamista sen määrittämiseksi, vastaavatko toimet asiakkaasta olevia tietoja. Mika Linna puolestaan otti huomioon asian ongelmallisuuden: normaalia toimintaa on vaikea määritellä.

”Yksi tärkeistä jutuista, mikä siinä (rahanpesun torjumisessa) on, on asiakkaan tunteminen: eli mitä paremmin tiedetään mitä on sille asiakkaalle normaalia käyttäytymistä, pystytään sitä paremmin huomaamaan poikkeavuudet asiakkaan normaalissa käyttäytymisessä. Rahanpesu voi olla ketjumaista, niin ettei koko kuva näyntyä vaan se voi olla vaan joku epätavanomainen juttu, että se asiakas rupeaakin käyttäytymään eri tavalla kuin käyttäytynyt aiemmin tai antanut tietoja minkä tyyppistä sen maksuliikenne on. On tietysti myös muistettava, että asiakkaan normaali käyttäytyminen voi olla epäilyttävää.”

- Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Kaikki lähtee asiakkuuden avausprosessista. Mitä tietoja kerätään asiakkaasta ja miten tiedot tallennetaan niin, että niitä pystytään hyödyntämään järjestelmäteknisesti? Puhutaan know your customer ja customer due diligence prosessista. Jos me ei kerätä asiakkaasta sellaisia tietoja mitä me haluamme, kun asiakas otetaan sisälle, se vaikuttaa kaikkien siihen työhön mitä me tehdään sen jälkeen. - - Poikkeavuudet on nimenomaan ne mitä katsotaan ja on velvollisuus raportoida, edellyttäen, että järkevää selitystä ei löydy miksi tämä käyttäytyminen poikkesi asiakkaan aiemmasta maksukäyttäytymisestä tai asiakassegmentille tyypillisestä maksukäyttäytymisestä.” – Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Asiakkaan tunteminen sekä asiakkaan liiketoiminnan tunteminen ja ymmärtäminen on korostuneessa asemassa rahanpesun estämisessä. - - Yrityspankkitoiminnassa transaktiot screenataan ja pysäytetään, eikä päästetä loppuun asti tilille, jos niissä on jotain epätavallista tai epäilyttävää. Meillä on tiettyjä parametreja ja nimiä ja muita mitä seurataan. Ainahan noi mietityttää ja seurataan tarkkaan UK-perusteisia yrityksiä, että mikä oikeasti on se liiketoiminnan tarkoitus, ettei se ole pöytälaatikko tai shell.” – Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Rahanpesua ei tapahdu vielä silloin, kun asiakas otetaan sisään tai asiakkaalle myönnetään palveluja, vaan vasta myöhemmin palveluiden käytön yhteydessä. Seurannan kannalta tämä on se heikko kohta - kukaan ei osaa tyhjentävästi tai edes riittävän tarkasti määritellä, mitä on palveluiden normaali käyttö.” – Mika Linna, Finanssiala ry

7.5 Varojen alkuperän selvittäminen

Rahanpesulain (444/2017, luku 3, 3§) mukaan ilmoitusvelvollisten tulee selvittää ja säilyttää tietoja muun muassa asiakkaan toiminnasta, liikesuhteen laajuudesta ja varojen alkuperästä. Rahanpesun selvittelykeskuksen (2017) mukaan yksi yleisimmistä syistä rahanpesuilmoituksen tekemiselle oli vuonna 2017 varojen alkuperän puutteelliset tiedot. Varojen alkuperän selvittämisen tärkeys nousi esille myös tämän tutkimuksen haastattelussa. Hanna-Leena Yli-Fossi koki pankkien toiminnan tärkeänä sijoitusvaiheessa, mikä

käytännössä tarkoittaa varojen alkuperän selvittämistä. Tämä tukee myös rahanpesun selvittelykeskuksen (2012) näkökantaa, sillä rahanpesun selvittelykeskuksen mukaan sijoitusvaiheessa on parhaimmat mahdollisuudet estää rahanpesua. Hanna-Leena Yli-Fossi korosti myös sitä, että harhautusvaiheessa varojen alkuperän selvittäminen hankaloituu. Tämä heijastaa myös UNODC:n (2018b) käsitystä, sillä heidän mukaan mitä syvemmillä varat ovat järjestelmässä, sitä hankalampaa selvittäminen on. Stefan Sveholm otti esille myös sen, että jos varojen alkuperää ei selvitä ja varoja siirretään pankeista toiseen, voi asiakas myöhemmin aina perustella varojen olevan säästöjä edellisestä pankista. Hans Söderlund koki myös tärkeäksi luonnollisen liittymisen löytymistä Pohjoismaihin ja Suomeen, mikä omalta osaltaan edesauttaa ymmärtämään miksi asiakasta palvellaan ja miksi se on järkevää.

”Kaikilla ilmoitusvelvollisilla täytyy olla menettelytavat selvittää varojen alkuperä. Se on lähtökohta. Korostaisin myös luonnollisten liittymien löytymistä Pohjoismaihin ja Suomeen, jotta nähdään, miksi me palvellaan asiakasta ja miten se on järkevää meidän kannalta.” – Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Aina kun raha tulee sisälle finanssijärjestelmään, niin pitää saada selville rahojen alkuperä, koska kun ne ovat siellä järjestelmässä, ja rahaa liikutellaan pankista toiseen niin asiakas voi aina perustella, että nämähän olivat säästöjäni edellisestä pankista, vaikka näin ei ole.” – Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Pankit ovat avainasemassa sijoitusvaiheessa. Käytännössä se tarkoittaa varojen alkuperän selvittämistä ja sen kysymistä. Jos tässä epäonnistutaan, niin varat ovat jo finanssijärjestelmässä, ja mitä enemmän ollaan jo harhautusvaiheessa, sitä hankalampaa selvittäminen on.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

7.6 Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen

Rahanpesulain (444/2017) neljännen luvun viidennen pykälän mukaan ilmoitusvelvollisten tulee keskeyttää tai kieltäytyä suorittamasta liiketoimi, jos liiketoimi on epäilyttävä tai jos ilmoitusvelvollinen epäilee liiketoimen liittyvän rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen. Ilmoitusvelvollinen voi rahanpesulain (444/2017, luku 4, 5§) mukaan suo-

rittää liiketoimen, jos sitä ei voi keskeyttää tai jos siitä kieltäytyminen hankaloittaisi tosiallisen edunsaajan selvittämistä. Aiheen tärkeys tuli myös esille tämän keskustelun haastatteluluissa. Haastateltavat kokivat liiketoimen suorittamisen hyväksyttävänä, jos se edesauttaa rikoksen selvittämistä. Hanna-Leena Yli-Fossi ja Stefan Sveholm ottivat esille sen, että liiketoimesta kieltäytyminen ei välttämättä edesauta rikoksien selvittämistä, koska tällöin varat jäävät rikolliselle. Stefan Sveholm koki liiketoimen suorittamisen olevan jossain tilanteissa jopa välttämättömänä, kuten esimerkiksi silloin, jos kieltäytyminen voisi johtaa uhkaavaan tilanteeseen konttorissa. Hans Söderlund painotti kuitenkin kokonaishyödyn arviointia, eli sitä kuinka paljon rikoksia pystytään saamaan estettyä ja varoja jäädytettyä, jos liiketoimi suoritetaan. Mika Linna korosti puolestaan nopean viranomaisavun sekä selkeiden käytäntöjen tärkeyttä siitä, miten epäilyttävässä tilanteessa pitäisi toimia.

”On varmasti tilanteita jolloin jopa viranomainen on sitä mieltä, että parempi suorittaa transaktio, koska silloin viranomaisilla on mahdollisuus päästä varoihin kiinni. Esimerkkinä käteisvarojen tallettaminen - jos kieltäydytään niin silloin ne varat ovat rikollisella, jos tilillä, niin viranomaiset voi tehdä kiireellisen maksukiellon ja jäädyttää varat, jos epäillään, että ne ovat rikoksella ansaittuja. Sitten on myös tilanteita, että pankkitoimihenkilön fyysinen turvallisuus edellyttää, että transaktio suoritetaan ja raportoidaan vasta sen jälkeen, jos vaihtoehto on se, että kieltäytyminen voisi johtaa uhkaavaan tilanteeseen konttorissa.” – Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Lakihan antaa mahdollisuuden tehdä tämmöistä harkintaa, ja se on aina kaksipiippuinen asia. - - Pankin voi olla siinä tilanteessa vaikea tehdä valintaa ja tarvittaessa pitäisi olla mahdollisuus saada nopeasti ohjeita viranomaisilta. Tarvitaan selvät sävelet, miten toimia, kun jotain havaitsee.” – Mika Linna, Finanssiala ry

”On ollut keskustelua, että jos ne tuntemistoimet ikään kuin antaisi aiheutta sille henkilölle, antaisi viitteen siitä, että nyt häntä epäillään ja ollaan tekemässä ilmoitusta, niin pitäisikin jättää tekemättä toimia. Ikään kuin se olisi selvittämisen kannalta parempi. Sitä pitää aina punnita: onko parempi viedä se loppuun ja saada se tieto vai, että se lähtee pois.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Jos se (liiketoimen suorittaminen) edesauttaa sitä, että joku rikos saadaan selvitettyä tai joku iso määrä rikollista varallisuutta saadaan jäädytettyä, niin silloin käytännön tasolla näen sen hyvänä asiana. Siinä on sitten aina se kolikon kääntöpuoli: milloin saadaan se rikollinen kiinni. Tietysti varoja pääsee läpi, se on se riski. Pitää ajatella se kokonaisyödyn kannalta: miten paljon saa rikoksia estettyä ja varoja jäädytettyä. Se on se avain.” – Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

7.7 Ilmoitusvelvollisuus

Rahanpesulaki (444/2017, luku 4, 1§) velvoittaa ilmoitusvelvollisia ilmoittamaan epäilyttävistä liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. Rahanpesun selvittelykeskuksen (2017) mukaan pankkien ilmoitusmäärät ovat kasvaneet merkittävästi viime vuosina. Asia tuli myös esille tutkimuksen haastatteluissa. Armi Taipaleen mukaan pankit ovat nykyään merkittävä ilmoittaja, mikä voi johtua järjestelmäkehityksestä, esimerkiksi epäilyttävien transaktioiden kiinnisaamiseksi. Hans Söderlund koki myös pankkien rahanpesuilmoitusten laadun parantuneen, mikä on vaikuttanut esimerkiksi poliisin toimintaan positiivisesti. Stefan Sveholm ja Hanna-Leena Yli-Fossi painottivat laadullisten rahanpesuilmoitusten tärkeyttä. Stefan Sveholmin mukaan tärkeämpää tietoa on esimerkiksi toistuvan kaavan tunnistaminen. Hanna-Leena Yli-Fossi otti myös huomioon sen, että joillain aloilla tehdään massailmoituksia kuin pankkialalla keskitytään enemmän yksittäisiin epäilyttäviin liiketoimiin. Tämä heijastaa rahanpesulain (444/2017) neljännen luvun ensimmäisessä pykälässä ilmoitettua rahanvälityspalveluiden tarjoajien 1000 euron kynnyserästä, jolloin kaikista yksittäisistä tai toisiinsa yhteydessä olevista yli 1000 euron maksuista tehdään ilmoitus. Mika Linna otti kuitenkin huomioon defensiivisten ilmoitusten kasvun ja sen, että jokainen rahanpesuilmoitus voidaan katsoa olevan jollain tasolla pankkialaisuuden ja yksityisyyden loukkaus, minkä takia turhia ilmoituksia ei tule tehdä.

”Jokaisella ilmoitusvelvollisella on varaa kasvattaa ilmoitusten määrää, mutta määrä ei ole itseisarvo vaan laatu. Pitää rationaalisesti pystyä perustelemaan itselle, että mikä tässä on epäilyttävää. - - Määrä automaattisesti kasvaa mitä paremmat järjestelmät ja

kontrollifunktiot pankeilla on. - - On tärkeää ymmärtää mitä volyymien taustalla on. Laadulliset ilmoitukset ovat tärkeitä tänä päivänä, esimerkiksi mielekkäämpää tietoa on se, että yritetään tunnistaa esimerkiksi toistuva kaava mikä ei istu asiakasprofiliin” - Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Joillain aloilla tehdään enemmänkin massailmoituksia, mutta pankkiolla se on enemmänkin sitä, että huomataan epäilyttävä liiketoimi ja tehdään ilmoitus. Määrää tärkeämpää on laatu - että niitä ilmoituksia tehdään henkilöistä, jotka sitä rahaa pesee. - - Perinteisesti ilmoitusten määrän kasvu on ollut hyvä asia.” - Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Olen ilahtunut siitä, että pankkien ilmoitusmäärät viranomaisille ovat lisääntyneet. Oikeastaan, laatu on parantunut kaikilla pankeilla. Poliisi saa dataa, mitä pystyy hyödyntämään valvonnassaan, ja jonka avulla saavat puuttuvat palaset yhteen.” - Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Keskusrikospoliisin vuosikertomuksesta käy ilmi vuotuiset tilastot ilmoitusvelvollisten ilmoittamista epäilyttävistä liiketoimista. Siitä käy hyvin ilmi pankkien asema merkittävänä ilmoittajana. Pankkien järjestelmät ovat hyvin kehittyneet havaitsemaan asiakkaiden poikkeuksellista rahaliikennettä ja kytköksiä esimerkiksi yrityksiin.” - Armi Taipale, valtiovarainministeriö

”Perinteisesti pankit ovat tehneet hyvää työtä ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseksi, mutta vain pieni osa ilmoituksista johtaa siihen, että poliisi käynnistää uuden esitutkinnan. - - Uudistuneessa rahansäätelyssä on seuraamuksia kiristetty olennaisesti, joten paine defensiivisten ilmoitusten tekemiseen eli sellaisiin ilmoituksiin, jotka tehdään kaiken varalta, kasvaa, eikä tällainen tilanne ei ole hyvä millään tavalla. - - On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että jokainen rahanpesuilmoitus on myös pankkisalaisuuden ja asiakkaan yksityisyyden loukkaus, joten tarpeettomia ilmoituksia ei pitäisi tehdä.” - Mika Linna, Finanssiala ry

7.8 Yhteistyö ja tietojen vaihto

FATF suosituksissa (2018b) ja neljännessä rahanpesudirektiivissä (EUVL L 141, 20.5.2015, s. 33-) painotetaan niin kansallista kuin ylikansallista yhteistyötä sekä tietojen vaihdon tärkeyttä rahanpesun estämiseksi. Tutkimuksen haastatteluissa koettiin myös aihe erittäin tärkeänä rahanpesun vastaisessa työssä. Hans Söderlund ja Mika Linna korostivat eritoten tietojen vaihdon tärkeäksi rahanpesun vastaisessa työssä. Mika Linna koki rahanpesun selvittämisen hitaana, koska tietojen vaihto on mahdollista vasta rahanpesuilmoituksen jälkeen. Hans Söderlund näki myös erilaiset foorumit, missä voi anonymisti yleisesti keskustella, tapana mahdollistaa tietojen vaihto. Stefan Sveholm, Hans Söderlund ja Hanna-Leena Yli-Fossi kokivat ongelmaksi myös viranomaisten resurssit. Hanna-Leena Yli-Fossi korosti riittävän valvonnan tärkeyttä, sillä se edistää varmuutta ja yhtenäisyyttä toimialalla. Armi Taipale otti huomioon myös kansainvälisen näkökulman ja koki kansainvälisen yhteistyön olevan tärkeää rahanpesun vastaisessa työssä.

”Varmasti olisi tilausta tiheämmälle yhteydenpidolle ilmoitusvelvollisten, Keskusrikospoliisin, Finanssivalvonnan ja miksei sisäministeriönkin välillä. Resurssikysymys myöskin viranomaisilla, että missä määrin heillä on resursseja tehdä tätä valvojan työtä.” – Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Käsittääkseni Suomen Finanssivalvonalla on aika vähän resursseja verrattuna moneen muuhun maahan. Toki se olisi ikään kuin kaikkien etu, että olisi riittävästi valvontaa, mikä luo sitten puolestaan toimialalle sitä varmuutta ja yhtenäisyyttä.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Yksi asia on viranomaisten tietojenvaihto, mitä voisi lisätä. Toinen on yhteiset foorumit, missä voisi yleisellä tasolla anonymisti keskustella ja vaihtaa tietoja ilman, että kenenkään oikeus- tai yksityisyydensuojaa loukataan, mikä on lähtökohta tähän. Tällaista tietojen vaihtoa ja keskustelua pitäisi ehdottomasti lisätä. - - Peräänkuulutan myös lisää

voimavaroja tähän työhön, ei vaan pankkisektorille vaan kaikille.” - Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”On paljon aika yksinkertaisia asioita, mitä asian eteen voitaisiin tehdä ja joita pitäisi lainsäädännöllä mahdollistaa, kuten yhteistyötä ja tietojen vaihtoa. - - Nykysääntely sallii tietojen vaihdon toimijoiden kesken vasta kun rahanpesuilmoitus on tehty, ja se on auttamattoman hidasta. - - Rahanpesu nähdään isona ja tärkeänä asiana, kun asetetaan uusia velvoitteita ilmoitusvelvollisille, mutta se pitäisi näkyä myös silloin kun resursoidaan viranomaisia. Ilmoitusvelvolliset eivät voi ratkaista ongelmaa yksin.” – Mika Linna, Finanssiala ry

”Kun maksuliikenne on kansainvälistä, myös väärinkäytösten torjuntaan liittyvien toimien tulee olla kansainvälisiä. Suomi on OECD:n alaisen FATF:n jäsen ja osana tätä työtä osallistumme kansainväliseen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjuntaan. “– Armi Taipale, valtiovarainministeriö

7.9 Rahanpesun vastaisen työn tärkeys ja sen tehokkuus

Rahanpesun vastainen työ on ollut priorisoitu aihe jo 1980 -luvulta lähtien niin kansallisesti kuin ylikansallisesti. Rahanpesun vastaisen työn tehokkuus on täten myös tärkeäksi koettu aihe. Esimerkiksi FATF valvoo jäsenmaidensa 40 suositusten täyttöönpäntä itsearviointien ja tarkempien maakohtaisten tarkistusten avulla. (World Bank 2006) Armi Taipale koki myös FATF:n valvonnan tärkeänä ja hänen mukaan tehokkuus liittyy valvontakäytien määrään, valvojien resurssihin ja rahanpesusta annettujen tuomioiden määrään. Hän otti myös huomioon viranomaisten harkinnallisen resurssien käytön. Stefan Sveholm ja Hanna-Leena Yli-Fossi kokivat tietoisuuden rahanpesusta ja rahanpesun vastaisesta työstä lisääntyneen. Hanna-Leena Yli-Fossi korosti myös resurssien tärkeyttä rahanpesu estämisessä. Stefan Sveholm ja Mika Linna kokivat, että tila rikolliselle toiminnalle pankkiympäristössä pienenee koko ajan. Mika Linna korosti myös sen tärkeyttä, että mahdollisimman monen toimijan toiminta on riittäväällä tasolla. Stefan Sveholm kuitenkin

koki asian siten, että rikolliset ovat aina askeleen edellä. Hans Söderlund koki myös tärkeäksi sen, että rahanpesun riskianalysointi nostettaisiin sille tasolle, millä pankit analysoivat luottoriskejä.

”Koko ajan on tietoisuus parantunut, et mitä tehdään ja mitä kuuluu tehdä. Resursoidaan lisää, ja sekin itsessään parantaa, kun on enemmän käsiä tekemässä hommaa. Rahanpesun estämisen alue on monelle se painopiste mihin resursseja pistetään tosi paljon. Rahanpesun estämisellä päästään kiinni moniin eri rikoksiin, alkurikoksia on iso joukko. Sinänsä rahanpesun estämisellä on iso merkitys.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskianalysointi pitää vähintäänkin nostaa sille tasolle millä pankit analysoi luottoriskejä. Silloin se on riittävästi korostuneessa asemassa ottaen huomioon sen tärkeyden, ja miten pyritään omalta osalta estämään näitä todella järkyttäviä tapahtumia mitä Euroopassa ja maailmalla tapahtuu. Estetään se rahoitus ja välineet finanssimarkkinapuolelta näille rikolliselle.” – Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Ehkä se suurin muutos koko tässä rahanpesun vastaisessa työssä on ymmärryksen, osaamisen, tietämyksen lisääntyminen. Me olemme ihan viime vuosina tultu kansallisella ja kansainvälisellä tasolla tietoiseksi siitä, että tämä (rahanpesu) on valtava globaali haaste. Uskallan väittää, että jokainen ilmoitusvelvollinen tekee nyttemmin parhaansa riskien tunnistamiseksi sekä toimenpiteitä riskien minimoimiseksi. Mutta sitä mukaan, kun saadaan välimatkaa kiinni rikollisiin ja viranomaisten vaatimuksiin, niin samassa suhteessa viranomaisten vaatimukset kasvavat ja rikollisten ymmärrys ja osaaminen lisääntyy. Se menee aina niin, että poliisi, viranomaiset ja pankit ovat aina askeleen perässä. Niin se vaan toimii. - - Ei ainakaan olla menossa siihen suuntaan, että olisi helpompi käyttää hyväkseen pankkitoimintaa siinä rikollisessa tarkoituksessa. Suunta on päinvastainen - kaikilla pankeilla on halu ja lainsäädännöllinen velvollisuus pistää asiat kuntoon” - Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Etenkin isot toimijat satsaavat todella paljon tähän työhön. Ongelma on kuitenkin se, ettei toimijan tarvitse olla iso, jotta se voisi olla merkittävä rahanpesun näkökulmasta. Tilanne on varmasti parempi nyt kuin vaikkapa kymmenen tai viisikin vuotta sitten. Itse

näkisin isoimmat haasteet riskiperusteisuuden toteuttamisessa. Siinä tärkeintä ei ole vain yksittäinen toimija, vaan koko systeemin resilienssi. Systeemin vahvuuden kannalta on tärkeämpää, että kaikkien toimijoiden toiminta on riittävän hyvällä tasolla kuin se, että joillain toimijoilla rahanpesun torjunta on erittäin hyvällä ja joillain taas selvästi heikompi tasolla. Olisi myös löydettävä järkevä tapa tehdä yhteistyötä pankkien, muiden finanssitoimijoiden ja viranomaisten välillä ja mahdollistaa tietojen vaihto. Koko ajan ollaan kuitenkin onneksi menossa siihen suuntaan, että elintila finanssijärjestelmän laittomalle hyväksikäytölle ja rahanpesulle pienenee.” - Mika Linna, Finanssiala ry

”FATF arvioi valtioiden onnistumista paitsi lainsäädännön myös tehokkuuden mittarilla. Tehokkuus liittyy esimerkiksi rahanpesun torjuntaan liittyvien valvontakäyntien määrään, valvojien resursseihin ja rahanpesusta annettujen tuomioiden määrään. Myös valvontaviranomaiset kohdistavat käytettävissä olevat resurssit harkinnanvaraisesti ja osin riskiperusteisesti. Suomessa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjuntaan osallistuvien virkamiesten määrä on suhteellisen pieni.” -Armi Taipale, valtiovarainministeriö

7.10 Lainsäädännön parantaminen

Rahanpesun vastaisessa lainsäädännössä on tapahtunut paljon muutoksia viime vuosikymmenien aikana. Esimerkkinä, EU on hyväksynyt neljä eri rahanpesudirektiiviä, ja nämä puolestaan ovat vaikuttaneet myös Suomen lainsäädäntöön. Muutoksia ollaan perusteltu muun muassa FATF:n päivitettyillä suosituksilla. (EUVL L 141,20.5.2015, s.2) Rahanpesun vastainen työ on kuitenkin jatkuva prosessi, sillä rikollisten osaaminen lisääntyy koko ajan. Lainsäädännön tarkeys tuli myös esille tutkimuksen haastatteluissa. Hans Söderlund, Stefan Sveholm ja Hanna-Leena Yli-Fossi kokivat, että nykyllä lainsäädäntö ilmoitusvelvollisten näkökulmasta jättää paljon tulkinnanvaraa. Stefan Sveholm ja Hanna-Leena Yli-Fossi peräänkuuluttivatkin selkeämpiä soveltamisohjeita ja määräyksiä. Hanna-Leena Yli-Fossin mukaan haastavimmat tilanteet tulee siitä, jos jostain tietystä asiasta ei löydy lain esitöistä mitään, jotta voisi pohtia vastaako ratkaisu ja onko se riittävä. Stefan Sveholmin mukaan pankeilla voi olla eri tosialliset edunsaajat merkitty riippuen, miten lakipykälää on tulkittu. Hän painotti myös sitä, että Finanssivalvonnan täy-

tyisi ottaa kantaan epäselvissä tilanteissa, jos lainsäädäntöä muutetaan nopealla aikataululla. Mika Linna puolestaan koki nykylainsäätelyn olevan liian jäykkä. Hän korosti sen tärkeyttä, että pystytään tunnistamaan olosuhteet ja tilanteet, mitkä voivat olla kytköksissä rahanpesuun. Armi Taipale kuitenkin otti huomioon sen, että rahanpesulakia ollaan muutettu viimevuosikymmeninä useasti ilman kunnollista perustelua tai näyttöä sen tarpeesta ja tämän takia hän painotti sitä, ettei uudelle säädännölle ole tarvetta.

”Kaikki pohtivat, keitä ne tosiasialliset edunsaajat ovat. Se aiheuttaa paljon tulkinnallisuutta käytännötasolla, sillä on erilaisia juridisia entiteettejä, joita Suomen laki ei ole maininnut tai on juridisesti määriteltyjä yhteisöjä, joissa erilaisia toimijoita. Lainsäätäjä on jättänytkin lain tietyssä määrin geneeriseksi – ei voi antaa tätä vastausta jokaiseen tilanteeseen, vaan antaa varaa tulkintaan.” – Hans Söderlund, Skandinaviska Enskilda Banken

”Peräänkuuluttaisin nimenomaan selkeämpiä ja yksityiskohtaisempia määräyksiä siitä, mitä ilmoitusvelvollisilta odotetaan. Nykylainsäädäntö ja riskiperusteinen lähestymistapa on johtanut siihen, että ilmoitusvelvolliset tekevät miten itse määräävät ja päättävät. Konkreettisia esimerkkejä on poliittisesti vaikutusvaltaisten henkilöiden sekä tosiasiallisten edunsaajien määritelmät. Molemmissa on tulkinnanvaraa. Tämä on mennyt siihen, että eri pankeilla voi olla eri edunsaajat rekisteröityneenä, koska se riippuu siitä, miten ilmoitusvelvollinen on lakipykälää tulkinnut. Toinen asia on poliittisten puolueiden johtojen jäsenet. Ei ole olemassa vastausta siihen keitä he ovat. Peräänkuulutan sitä, että jos lakia muutetaan nopealla aikataululla, niin Finanssivalvonnan pitää ottaa kantaa siihen keitä nämä ovat.” - Stefan Sveholm, Handelsbanken

”Ilmoitusvelvollisen kannalta olisi helppoa, jos olisi yksityiskohtaisesti määritelty asiat mitä noudatetaan. Toisaalta ilmoitusvelvollisia on erilaisia ja ilmoitusvelvollisten sisällä erilaisia toimintoja, joten sitä liikkumavaraa on pakko olla. Haasteellisimmat käytännön tilanteet tulee siitä, jos jostain asiasta ei ikään kuin löydy lain esitöistä mitään, mitä tällä asialla on tarkoitettu, jolloin pystyisi miettimään vastaako tämä käytännön ratkaisu ja onko se riittävä jossain tietyissä tapauksissa. Ilmoitusvelvollisen näkökulmasta tarvittaisiin enemmän soveltamisohjetta sitä mukaan, kun sääntelyä tulee lisää.” – Hanna-Leena Yli-Fossi, Osuuspankki

”Nykyiseen lakiin sisältyy epämääräisyyksiä ja ylisääntelyä, mistä pitäisi päästä eroon. Esimerkkinä vaikkapa poliittisesti vaikutusvaltaiset henkilöt. Sääntely on mekaanista ja jäykkää, kun lähtökohtana pitäisi olla virka-aseman tai poliittisen vaikutusvallan väärinkäytölle alttiiden tehtävien, olosuhteiden ja tilanteiden riskiperusteinen tunnistaminen ja käsittelyminen.” - Mika Linna, Finanssiala ry

”Viime vuosina on ollut sääntelytulva rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumiseksi, osin poliittisista syistä. Yrityksillä ei ole ollut tarpeeksi aikaa edellisten muutosten toimeenpanoon, kun uutta sääntelyä on jo valmistettu. Komissio ei myöskään ole kaikissa tilanteissa pystynyt perustelevaan lainsäädännön tarvetta, kun edellisen direktiivin täytäntöönpano on ollut jäsenvaltiossa kesken eikä sen tuloksellisuudesta ole saatu näyttöä. Tässä vaiheessa en näe tarvetta uudelle sääntelylle.” – Armi Taipale, valtiovarainministeriö

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia rahanpesun vastaista työtä suomalaisissa pankeissa. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen ei ole niin yksiselitteistä, koska rahanpesu on globaali ilmiö. Lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset vaikuttavat suurella määrällä rahanpesun vastaiseen työhön Suomessa. Esimerkkinä FATF:n suosituksiin perustuvat EU:n rahanpesudirektiivit, joihin puolestaan Suomenkin rahanpesulaki pohjautuu. Tämän lisäksi kysymyksiin vastaamista hankaloittaa se, että pankeilla ja muilla finanssialan toimijoilla on paljon erilaisia lakisääteisiä velvoitteita rahanpesun vastaisessa työssä.

Tutkimuskysymyksiin vastaamista vaikeuttaa omalta osalta myös se, että menetelmät rahanpesun vastaisessa työssä voivat olla hyvin erilaisia eri pankeissa, sillä rahanpesulaki (444/2017, luku 3, 1§) velvoittaa pankeja ja muita finanssialan toimijoita työskentelemään riskiperusteisesti. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että riskiperusteinen lähestymistapa helpottaa resurssien kohdentamista sekä lisää joustavuutta. Haastateltavien käsityksistä voidaan kuitenkin päätellä, että riskiperusteisen lähestymistavan tarkoituksena ei ole estää kaikkia riskejä ja, että väärinkäyttöä voi tapahtua myös alhaisen riskin luokissa.

FATF:n (2014) mukaan riskiarvio luo perustan riskiperusteiselle lähestymistavalle, ja riskiarvio koettiin tärkeäksi rahanpesun riskien tunnistamiseksi. Rahanpesu aiheuttaa paljon eri tyyllisiä riskejä pankeille, ja tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että rahanpesun riskien ymmärtäminen ja tunnistaminen luovat haasteita, koska riskit voivat muuttua ajan kuluessa. Tutkimuksesta kävi ilmi, että järjestelmäkehityksellä ja yleisesti teknologialla on suuri merkitys rahanpesun vastaisessa työssä, esimerkkinä erilaiset monitorointijärjestelmät. Haastateltavien kokemuksista voidaan päätellä, että virtuaalivaluutat koetaan vakavana uhkana niiden anonymiteetin takia. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, etteivät ilmoitusvelvolliset pysty näkemään kuka maksaja tai maksun saaja on. Asiaa pidettiin osittain myös sääntelykysymyksenä, tosin tutkimuksesta kävi myös ilmi, ettei anonyymiä maksamista verkossa pysty täysin estämään.

Jo ensimmäinen rahanpesudirektiivi (EYVL L 166, 28.6.1991, s.1-2) velvoitti finanssialan toimijoita tunnistamaan asiakkaansa, ja asiakkaan tunteminen riskiperusteisesti on nykyään yksi rahanpesulain (444/2017, luku 3) tärkeimmistä velvoitteista. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden tulee tuntea asiakkaansa niin hyvin, että voivat havaita muutoksia asiakkaan normaalissa käyttäytymisessä. Tutkimuksen haastatteluissa selvisi, että asiakkaan tunteminen koetaan tärkeäksi rahanpesun vastaisessa työssä. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, että asiakkaan tunteminen edesauttaa epäilyttävien transaktioiden havaitsemista. Varojen alkuperän selvittäminen koettiin myös tärkeäksi rahanpesun vastaisessa työssä. Tutkimuksessa nousi esille myös rahanpesun ketjumaisuus, jolloin muutokset asiakkaan käyttäytymisessä voivat indikoida rahanpesua. Tutkimuksessa selvisi myös se, että asiakkaan normaalia palveluiden käyttöä on hankala määritellä. Digitaalisessa maailmassa elettäessä herättää tämä myös kysymyksen siitä, kuka voi loppujen lopuksi asiakkaan aidosti tuntea ja onko aito asiakkaan tunteminen edes enää mahdollista?

Rahanpesulaki (444/2017, luku 4, 5§) velvoittaa ilmoitusvelvollisia keskeyttämään tai kieltäytymään liiketoimesta, jos liiketoimi on epäilyttävä tai jos ilmoitusvelvollinen epäilee sen liittyvän rahanpesuun. Rahanpesulaki sallii ilmoitusvelvollisten myös suorittaa liiketoimen, jos sen keskeyttäminen ei ole mahdollista tai jos sen keskeyttäminen tai siitä kieltäytyminen hankaloittaisi tosiasiallisen edunsaajan selvittämistä. Tutkimus osoitti, ettei valinta näiden vaihtoehtojen välillä ole aina yksiselitteistä. Liiketoimen suorittaminen voi olla jossain tilanteissa keino päästä kiinni rikolliseen toimintaan, mutta samalla

liiketoimen suorittamisessa on riski, että joitain rikollisessa toiminnassa tarkoitettuja liiketoimia pääsee läpi. Pikamaksujärjestelmät mahdollistavat rahan nopean liikkumisen tielistä ja maasta toiseen, ja tämä puolestaan voi hankaloittaa rahanpesuepäilysten tutkimista. Tutkimuksen haastatteluista voidaan päätellä, että rahanpesun vastaisessa työssä reagointinopeuden pitäisi olla nopeampi. Myös tietojen vaihdon hitaus koettiin ongelmallisena, sillä nykypäivänä se on mahdollista vasta rahanpesuilmoituksen jälkeen. Tutkimus osoitti, että rahanpesu koetaan vakavana globaalina ongelmana, minkä takia yhteistyö niin pankkien kuin viranomaisten välillä koettiin tärkeäksi, mutta haastateltavien käsityksistä voidaan päätellä, että viranomaisten resursseja rahanpesun vastaisessa työssä pitää lisätä.

Rahanpesun selvittelykeskuksella on iso rooli rahanpesun vastaisessa työssä. Esimerkiksi rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain (445/2017, 1§) mukaan rahanpesun selvittelykeskuksen tehtävä ovat muun muassa rahanpesun estäminen, paljastaminen ja selvittäminen sekä rahanpesuilmoitusten vastaanottaminen ja analysointi. Rahanpesulain (444/2017) neljännen luvun mukaan ilmoitusvelvollisten tulee ilmoittaa epäilyttäviä liiketoimista rahanpesun selvittelykeskukselle. Rahanpesun selvittelykeskuksen (2017) mukaan pankkien ilmoitukset ovat viime vuosina olleet merkittävässä kasvussa. Tutkimuksen haastateltavat kokivat kuitenkin rahanpesuilmoitusten laadun olevan tärkeämpi kuin määrä. Huomioitavaa on myös se, että teknologian kehittyessä ilmoitusmäärät kasvavat automaattisesti. Tässä tutkimuksessa selvisi myös se, että koska uudessa rahanpesulaissa seurauksia ollaan kiristetty merkittävästi, voi tämä puolestaan voi johtaa pankkien defensiivisten ilmoitusmäärien kasvuun. Tutkimuksen mukaan jokainen rahanpesuilmoitus on pankkisalaisuuden ja yksityisyyden loukkaus, ja tämän takia turhia ilmoituksia ei tule tehdä. Tästä voidaan päätellä, että ilmoitusvelvollisten ja valvovan viranomaisen tulisi muodostaa selkeämmät kriteerit ilmoituksen tekemiselle turhien ilmoitusten välttämiseksi.

Tutkimus osoitti rahanpesun olevan globaali ongelma, ja tietoisuus ja ymmärrys rahanpesusta sekä rahanpesun vastaisesta työstä on viime vuosina lisääntynyt huomattavasti. Tämä heijastuu myös rahanpesun lainsäädäntöön, mitä ollaan 1980 -luvulta lähtien muutettu useaan kertaan. Tutkimuksessa kävi ilmi, että muutokset ovat myös osittain poliittisista syistä. Lainsäädännön nopea muuttuminen luo ilmoitusvelvollisille haasteita, ja nyky-lainsäädäntö jakaa myös hyvin paljon mielipiteitä. Tutkimus osoitti, että ilmoitusvelvollisten näkökulmasta nyky-lainsäädäntö on tietyn osin tulkinnanvarainen, esimerkkinä

poliittisesti vaikutusvaltaiset henkilöt sekä tosiasialliset edunsaajat. Haastateltavien kokemuksista voidaan päätellä, että selkeämmille määräyksille ja soveltamisohjeille on tarvetta. Lainsäädännön jäykkyys sekä epäilyttävien olosuhteiden tunnistamisen ja näiden riskiperusteisen käsittelyn tärkeys koettiin myös tärkeäksi tämän tutkimuksen mukaan. Toisaalta, lainsäädännön viimeaikaiset muutokset ovat tapahtuneet tutkimuksen mukaan nopealla aikataululla ilman edellisestä lainsäädännöstä olevaa näyttöä tai kunnollisia perusteluita uudelle lainsäädännölle. Tämän takia voidaan myös nähdä, ettei uudelle lainsäädännölle ole tarvetta tässä vaiheessa.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan pitää hyvänä, sillä tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu pitkälti lakiteksteihin sekä viranomaisten ja kansainvälisten järjestöjen julkaisuihin ja tutkimuksiin. Työn empiirinen tutkimus perustuu viiteen eri haastatteluun. Haastattelut olivat hyvä tapa tutkia aihetta, koska se mahdollisti laajan aineiston keräämisen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että haastateltaviksi valittiin henkilöitä, joilla oli eri suhde ja näkökulma aiheeseen. Nykylainsäädäntö ja riskiperusteinen lähestymistapa antavat ilmoitusvelvollisille vapautta muodostaa tarvittavat rahanpesun vastaiset toimenpiteet, ja tämän takia pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden menetelmät voivat olla erilaisia. Koska yhteistä mallia ei ole, voi tämä vähentää tietyn osin tutkimuksen luotettavuutta. Viisi eri haastattelua eri toimijoilta antoivat syvällistä tietoa, ja tutkimuksen tarkoitus, eli tiedon lisääminen rahanpesun vastaisesta työstä suomalaisissa pankeissa, voidaan sanoa täyttyneen. Rahanpesu on laaja aihe, ja jatkotutkimusehdotuksena on, miten tehokas tietojen vaihto pystytään mahdollistamaan pankkien ja muiden finanssialan toimijoiden sekä viranomaisten välillä.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

Cox, Dennis, 2014. *Handbook of Anti Money Laundering*. John Wiley & Sons, Ltd, Chichester.

Murphy, Cian C., 2012. *EU Counter-Terrorism Law: Pre-Emption and the Rule of Law*, Hart Publishing, Oxford.

McDowell, John & Novis, Gary, 2001. *The fight against money laundering: the consequences of money laundering and financial crime*, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, US Department of State

Sharman, J.C., 2011. *Regulating Criminal Finance in the Global Economy*, Cornell University Press, New York.

Reuter, Peter & Truman, Edwin M., 2004. *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*, Institute for International Economics, Washington.

Elektroniset lähteet:

Bartlett, Brent L, 2002. *The Negative Effects on Money Laundering on Economic Development*. Saatavilla: <https://waleolusi.files.wordpress.com/2013/05/the-negative-effects-of-money-laundering-on-econom.pdf> Haettu: 21.4.2018

BIS – Bank for International Settlements, 2017. *Guidelines: Sound management of risks related to money laundering and financing of terrorism*. Saatavilla: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d405.pdf> Haettu: 8.4.2018

Brottsförebyggandet rådet, 2011. *Penningtvätt – Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Saatavilla: https://www.bra.se/download/18.744c0a913040e4033180001703/1371914718730/2011_4_penningtvatt.pdf Haettu: 18.03.2018

EBA – European Banking Authority, 2016. *The Risk-Based Supervision Guidelines*. Saatavilla: <http://www.eba.europa.eu/documents/10180/1663861/Joint+Guidelines+on+Risk-Based+Supervision+%28ESAS+2016+72%29.pdf/7159758d-8337-499e-8b12-e34911f9b4b6> Haettu: 29.4.2018

FATF – Financial Action Task Force, 2010. *Money Laundering through Money Remittance and Currency Exchange Providers*. Saatavilla: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/ML%20through%20Remittance%20and%20Currency%20Exchange%20Providers.pdf> Haettu: 15.4.2018

FATF – Financial Action Task Force, 2014. *Guidance for a risk-based approach: The Banking Sector*. Saatavilla: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf> Haettu: 8.4.2018

FATF – Financial Action Task Force, 2018a. Saatavilla: <http://www.fatf-gafi.org/about/> Haettu: 18.03.2018

FATF – Financial Action Task Force, 2018b. *International Standards On Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations*. Saatavilla: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf> Haettu: 23.3.2018

Finanssiala ry, 2015. *Miksi pankki kysyy? - Oletko poliittisesti vaikutusvaltainen?* Saatavilla: http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Miksi_pankki_kysyy_Oletko_poliittisesti_vaiutusvaltainen.aspx Haettu: 30.3.2018

Finanssivalvonta, 2015a. *Määritelmiä: Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen*. Saatavilla: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/maaritelmiä.aspx Haettu: 23.3.2018

Finanssivalvonta, 2015b. *Standardi 2.4 – Asiakkaan tunteminen – rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen*. Saatavilla: http://www.finanssivalvonta.fi/se/Regelverk/Foreskriftssamling/Ny/Documents/2.4_std6_sv.pdf#search=standard%20%2E4 Haettu: 26.3.2018

Finanssivalvonta, 2017a. *Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen*. Saatavilla: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Finanssialan_palveluita/Pages/asiakkaan_tunnistaminen.aspx Haettu: 30.03.2018

Finanssivalvonta, 2017b. *Milloin asiakas on tunnistettava?* Saatavilla: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Milloin_tunnistettava/Pages/Default.aspx Haettu: 30.3.2018

Sisäministeriö, 2018. *Yleisin talousrikos on veropetos*. Saatavilla: <http://intermin.fi/poliisiasiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous> Haettu: 24.3.2018

Rahanpesun selvittelykeskus, 2012. *Rahanpesun torjunnan parhaat käytänteet*. Saatavilla: https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiiwwstructure/26327_Rahanpesun_torjunnan_parhaat_kaytan-teet_27.8.2012.pdf?0b268987a9eed488 Haettu: 23.03.2018

Rahanpesun selvittelykeskus, 2017. *Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2017*. Saatavilla: http://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwstructure/69070_Rahanpesun_selvittelykeskuksen_vuosikertomus_2017.pdf Haettu: 22.4.2018

UNODC - United Nations Office On Drugs and Crime, 2011. *Estimating illicit financial flows resulting from drug trafficking and other transnational organized crimes*. Saatavilla: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows_2011_web.pdf Haettu: 15.4.2018

UNODC – United Nations Office On Drugs and Crime, 2018a. *Introduction to Money Laundering*. Saatavilla: <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/introduction.html?ref=menu> Haettu: 12.4.2018

UNODC – United Nations Office On Drugs and Crime, 2018b. *Money Laundering and Globalization*. Saatavilla: <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/globalization.html> Haettu: 12.4.2018

Wolfsberg Group, 2015. *Frequently Asked Questions on Risk Assessments for Money Laundering, Sanctions and Bribery & Corruption*. Saatavilla: <https://www.wolfsberg-principles.com/sites/default/files/wb/pdfs/faqs/17.%20Wolfsberg-Risk-Assessment-FAQs-2015.pdf> Haettu: 20.4.2018

World Bank, 2006. *Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism*. Saatavilla: http://siteresources.worldbank.org/EXTAML/Resources/396511-1146581427871/Reference_Guide_AMLCFT_2ndSupplement.pdf Haettu: 20.4.2018

World Bank, 2009. *Preventing Money Laundering and Terrorist Financing: A Practical Guide for Bank Supervisors*. Saatavilla: <http://documents.worldbank.org/curated/en/893901468166157283/pdf/488950PUB0mone101Official0Use0Only1.pdf> Haettu: 18.3.2018

Artikkelit:

Rönndahl, Ulf, 2001. *Penningtvätt – ett hot mot försäkringsbranschen?* Nordisk Försäkringstidskrift, nmr 1/2001, s. 77

Quirk, Peter J., 1997. *Money laundering: muddying the macroeconomy*, Finance & Development, nmr 34, s. 7-9

Virallislähteet

HE 25/2008 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lainsäädäntö

Euroopan Parlamentin ja Neuvoston Direktiivi (EU) 2015/849

Euroopan Parlamentin ja Neuvoston Direktiivi 2005/60/EC

Euroopan Parlamentin ja Neuvoston Direktiivi 2001/97/EY

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 444/2017

Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta 445/2017

Neuvoston Direktiivi 91/308/ETY

Rikoslaki 39/1889

Haastattelut

Linna, Mika. Talousrikollisuuden ja kyberturvallisuuden johtava asiantuntija, Finanssiala ry. Helsinki 12.3.2018

Sveholm, Stefan. Head of anti-money laundering and counter terrorist financing, Handelsbanken. Helsinki 15.3.2018

Söderlund, Hans. Compliance officer, Skandinaviska Enskilda Banken. Helsinki 27.3.2018

Taipale, Armi. Lainsäädäntöneuvos, valtiovarainministeriö. Sähköpostikeskustelu 15.3.2018

Yli-Fossi, Hanna-Leena. Compliance officer, Osuuspankki. Helsinki 22.3.2018

LIITE 1. HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Kuinka iso ongelma rahanpesu oikeasti on?
2. Minkälaiset mahdollisuudet pankeilla on havaita ja estää rahanpesua?
3. Rahanpesulaki velvoittaa pankkeja ja muita finanssialan toimijoita työskentelemään riskiperusteisesti. Mitä se konkreettisesti tarkoittaa ilmoitusvelvollisille? Mitä hyötyjä ja haasteita riskiperusteisuus tuo?
4. Rahanpesu aiheuttaa erityyylisiä riskejä finanssialan toimijoille. Miten rahanpesun riskit voidaan tunnistaa ja miten riskitekijät ovat muuttuneet vuosien kuluessa?
5. Miten tehokkaasti rahanpesua vastaan työskennellään, ja miten työtä voisi parantaa? Mitkä ovat tulevaisuuden haasteet rahanpesun vastaisessa työssä?
6. Uusi rahanpesulaki astui voimaan 3.7.2017. Onko lainsäädäntö mielestäsi riittävä? Voisiko sitä parantaa jollain tavoin?

LIITE 2. TIIVISTELMÄ RUOTSIKSI

Penningtvätt är ett globalt problem och har allvarliga ekonomiska, politiska och sociala konsekvenser. På grund av den finansiella marknadens liberalisering har länder blivit mer utsatta för penningtvätt. Sedan slutet av 1980-talet har penningtvätt varit en prioriterad fråga, både i Finland och internationellt. Bankerna har historiskt varit, och kommer fortsätta vara en väsentlig penningtvättsmetod men bankerna har goda förutsättningar att upptäcka och förhindra penningtvätt eftersom dessa institutioner sköter bland annat pengar och transaktioner. Detta arbete handlar om arbetet mot penningtvätt i finska banker.

En kvalitativ metod valdes för denna studie för att kunna skaffa en djupare förståelse av problemet. Studiens empiriska resultat baseras på fem olika intervjuer från Handelsbanken, Osuuspankki, Skandinaviska Enskilda Banken, Finanssiala och finansministeriet. Intervjuerna var semi-strukturerade och en del av frågorna var bestämda i förväg. Det möjliggjorde att arbeta över ett specifikt tema och samtidigt gav informanterna frihet att utforma svaren. Studiens sekundärdata består av bland annat myndigheternas publikationer och har bland annat varit: Rahanpesun selvittelykeskus, Finanssivalvonta, FATF med mera.

Penningtvättens historia är relativt kort och definitionen på penningtvätt har förändrats under tiden. Termen användes för första gången i juridisk mening i USA år 1982. År 1986 godkändes Money Laundering Control Act som gjorde penningtvätt till ett federalt brott i USA. Syftet med penningtvätt är att dölja pengarnas olagliga ursprung och undandra de rättsliga följderna av brottet. Penningtvätt är således emottagande, användning eller överlåtelse av sådana tillgångar eller annan egendom personen vet har förvärvats genom brott. En förutsättning till penningtvätt är ett förbrott där pengarna härrör ifrån. Penningtvätt handlar om pengar från vilken typ kriminell aktivitet som helst, bland annat skattebrott, mutbrott, rån med mera. Penningtvätt är en del av organiserad brottslighet och därmed en del av internationell brottslighet. Internationellt samarbete är därför viktigt vid bekämpning av penningtvätt.

Penningtvätt är en process som oftast delas i tre olika faser: placering, skiktning och integrering. Placeringsfasen är den första fasen i penningtvättsprocessen. I denna fas är de olagliga pengarna placerade i det finansiella systemet genom att till exempel deponera i en bank eller något annat finansiellt institut. I placeringsskedet finns de bästa möjligheterna att upptäcka och förhindra penningtvätt. Skiktning är nästa steg i penningtvättsprocessen när pengarna är placerade i det legala systemet. Skiktning innebär att svarta och vita pengar blandas för att dölja pengarnas olagliga ursprung. Det händer genom att cirkulera pengar genom olika ekonomiska sektorer, företag och institutioner. Målet med denna fas är att skaffa distansering mellan de svarta pengarna och den brottsliga verksamheten. Det sista steget i penningtvättsprocessen är integrering och det innebär att de svarta pengarna har blivit integrerade i den legala ekonomin.

Det finns olika metoder för att tvätta pengar. Smuggling eller transport av pengar kan beskrivas som en tidig fas i penningtvättsprocessen. Själva placeringen kan ske genom att deponera pengarna på ett bankkonto. Smurfar - flera olika personer - eller en bulvan kan utnyttjas för att kunna minska risken för att bli upptäckt. Metoder vid skiktningen varierar men transaktioner är de vanligaste verktygen i penningtvättsprocessen och pengarna flyttas ofta mellan olika bankkonton, banker och länder. Man kan också bryta kedjan av elektroniska spår genom att ta ut pengar och sätta in på ett annat bankkonto. Då blir det svårare att spåra pengarnas ursprung. Metoder som används i integreringsfasen varierar kraftigt eftersom det finns olika typer av metoder för att få pengarna verka vara legala intäkter. Kasinon och alla andra företag som är förknippade med hasardspel, som till exempel lotterier och hästkapplöpningar, fortsätter att vara förknippade med penningtvätt eftersom de ger en rimlig orsak för nyligen förvärvad rikedom utan någon legitim källa.

FATF är en finansiell organisation som arbetar under OECD bland annat mot penningtvätt och terrorismfinansiering. FATF grundades i Paris år 1989 av länderna i G7 -gruppen och består nuförtiden av 37 länder. Finland blev medlem år 1991. FATF har tre huvuduppgifter: att utveckla internationella AML-standards, att övervaka deras genomförande i medlemsländer och att identifiera och rapportera trender och tekniker inom penningtvätt.

EU antog det första penningtvättsdirektivet år 1991. Det första penningtvättsdirektivet fokuserade på narkotikahandel och organiserad brottslighet. Direktivet omfattade kredit- och finansinstitut som fick skyldighet att kontrollera sina kunders identitet och anmäla

misstänkta transaktioner. Det andra penningtvättsdirektivet antogs år 2001 på grund av FATF:s uppdaterade rekommendationer och var ett ändringsdirektiv till det första. Det andra direktivet berörde mer juridiska och fysiska personer utanför den finansiella sektorn. Definitionen av förbrott utökades att omfatta även andra brott än narkotikarelaterade. EU antog det tredje penningtvättsdirektivet år 2005. En av de största förändringarna i det tredje penningtvättsdirektivet var en riskbaserad utgångspunkt vilket innebär att risker varierar mellan olika länder, kunder och verksamhetsområden. Det fjärde penningtvättsdirektivet antogs år 2015 och syftet med direktivet var att förstärka bekämpning av penningtvätt och finansiering av terrorism samt anpassa EU:s ramverk till FATF:s uppdaterade rekommendationer. I vissa situationer går direktivet längre än FATF:s rekommendationer och ger mer detaljerade regler. Alla EU:s penningtvättsdirektiv är så kallade minimidirektiv vilket betyder att medlemsstater får behålla strängare regler.

Penningtvätt kriminaliserades i den finska straffslagen år 1994 och gjordes till en egen brottsbeteckning år 2003. Den nya penningtvättslagen, som baserar sig på det fjärde penningtvättsdirektivet trädde i kraft 3.7.2017.

Riskbaserat förhållningssätt är ett systematiskt och strukturerat sätt att hantera risker som är förknippade med penningtvätt. Det finns tre olika typer av riskfaktorer: kundriskfaktorer, geografiska riskfaktorer och riskfaktorer för tjänster, produkter och transaktioner. En effektiv riskhantering är viktig vid bekämpning av penningtvätt. Kundkännedom innebär att banker och alla andra finansiella institut har skyldighet att känna sin kund och omfattning av kundens verksamhet. Penningtvättslagen kräver banker och alla andra finansiella institut att anpassa omfattningen av dessa åtgärder utifrån en riskbedömning. Identifiering och kontroll av kundens identitet är en central obligation i penningtvättslagen. I vissa fall kan förenklade åtgärder för kundkontroll tillämpas. Lägre krav på kundkontroll förutsätter att risken för penningtvätt i anknytning till ett kundförhållande eller en enskild transaktion är låg. Skärpta krav på kundkontroll tillämpas om en kund, tjänst eller transaktion är förknippad med högre risk för penningtvätt. Man måste tillämpa skärpta krav på kundkontroll vid identifiering på distans och vid korrespondentförbindelser eller om kunden eller transaktionen har kopplingar till vissa stater eller om kunden är en politiskt utsatt person. Iakttagande av utrednings- och rapporteringsskyldighet innebär att banker känner sina kunder och deras verksamhet så att de kan upptäcka avvikande transaktioner och kan anmäla dem vidare till centralen av utredning av penningtvätt.

Studiens empiriska resultat baseras på fem olika intervjuer. Studien visar att ett riskbaserat förhållningssätt underlättar resursallokering och ökar flexibiliteten samt att ett riskbaserat förhållningssätt inte förhindrar alla risker. Penningtvätt orsakar olika typer av risker för banker och studien visar att kryptovalutor upplevs som ett hot på grund av deras anonymitet. Alla banker och andra finansiella institut ska känna sin kund så att de kan upptäcka avvikande transaktioner och studien visar att kundkännedom är viktig vid bekämpning av penningtvätt. Enligt penningtvättslagen ska alla banker och andra finansiella institut rapportera tvivelaktiga transaktioner vidare till centralen av utredning av penningtvätt. Mängden av anmälningar från banker har ökat under de senaste åren. Intervjupersonerna upplevde dock att kvaliteten på anmälningar är viktigare än mängden. Studien visade att samarbete mellan banker, alla andra finansiella institut och myndigheter samt utbyte av information är viktigt vid bekämpning av penningtvätt. Studien visade också att medvetenhet om penningtvätt har ökat under de senaste åren. Intervjupersonerna upplevde att det nuförtiden inte är lättare att utnyttja banker i kriminell verksamhet men däremot upplevde de att myndigheternas resurser borde öka. Lagstiftningen har förändrats många gånger under de senaste 30 åren. Till exempel EU har antagit fyra penningtvättsdirektiv och förändringarna har motiverats av FATF:s uppdaterade rekommendationer. Studien visade att det finns ett behov för tydligare riktlinjer ur rapporteringsskyldigas perspektiv. Å andra sidan, lagstiftningen har förändrats under de senaste åren med en snabb tidsplan utan ordentlig motivering och utan bevis från den tidigare lagstiftningen.